

A határ menti települések jellemzői az Alföldön

Tartalom

Bevezető	2
Összefoglaló	3
A határ menti települések lehatárolása	5
Az alföldi határszakasz főbb jellemzői, külső kapcsolatok	9
Belföldi elérhetőség.....	12
A határ menti települések főbb demográfiai jellemzői	14
Életkörülmények néhány eleme a határ menti településeken	18
Lakáshelyzet	18
Munkanélküliség	21
Bűnözés	23
A vállalkozások elterjedtsége	27
Jövedelmi helyzet a személyi jövedelemadó adatok alapján	28
A helyi önkormányzatok egyes bevételi forrásai	30
A települések fejlettsége és a határmentiség	32
Irodalom	33

További információk, adatok (linkek)

Elérhetőségek

Bevezető

A határ menti térségek vizsgálata az elmúlt években a regionális tudományok egyik fontos témájává vált. A kutatások időszerűségét a határok egyre könnyebb átjárhatósága, és a határon átnyúló együttműködéseket támogató uniós törekvések jelentik. Magyarország és több szomszédos állam Európai Unióhoz történő csatlakozásával egyidejűleg szélesedtek az országhatár két oldalán fekvő települések kooperációjának lehetőségei is. A változások következményeként kialakuló, illetve erőteljesebbé váló új területszervező erők hatása különös jelentőséggel bír azokon a területeken, ahol a térségek történelmileg kialakult központjai és vonzáskörzetük a határvonal két oldalán helyezkednek el. Ilyen sajátos területnek tekinthető az Alföld peremvidéke is.

Elemzésünkben a települési szinten is rendelkezésre álló információk alapján az alföldi határ menti térség társadalmi, gazdasági helyzetét vizsgáljuk. Elsősorban arra keressük a választ, hogy léteznek-e egyáltalán olyan tipikus folyamatok, amelyek a határhoz közeledve erőteljesebben érvényesülnek, s melyek azok a jellegzetes határ menti jegyek, amelyek alapján a vizsgált települések homogén, a határtól távolabb eső alföldi térségektől markánsan elkülönülő csoportot alkotnak. Megvizsgáljuk továbbá, hogy ezen ismérvek tekintetében az általánostól kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb helyzet jellemzi-e a határ mentén fekvő területeket.

Elemzésünkben az Alföld kifejezést nem a megszokott földrajzi értelemben használjuk, hanem a tájegység jelentős részét magába foglaló két régió, Észak- és Dél-Alföld együttesét értjük alatta.

Összefoglaló

Elemzésünkben az alföldi határ menti terület lehatárolásához az államhatártól számított 30 kilométeres sávot jelöltük ki, és azokat a településeket tekintettük határ mentinek, amelyek településközpontja ezen a zónán belül esett. A vizsgált térséget így 370 település alkotja, amely a teljes alföldi településhálózat 58%-a. Ugyanakkor a két alföldi régió lakónépességének ennél kisebb hányada, 49%-a él a határ menti térségben.

A határ menti övezet demográfiai folyamatainak alapiránya megegyezik az Alföld egészére és az országosan is jellemző csökkenő tendenciával. A 2000. év végéhez képest a határ menti településeken összességében az alföldinél mérsékeltebben csökkent a lakosság száma. A folyamatos népességvesztéshez a fokozódó természetes fogyás mellett a negatív vándorlási egyenleg is hozzájárult. Mindez öregedő népesség-összetétel mellett zajlott a határ menti területen is, ugyanakkor e térség korszerkezete így is viszonylag kedvező, 2010 végén száz gyermekkorúra 106 időskorú jutott, 3-mal kevesebb, mint az Alföldön és 8-cal kevesebb, mint országosan.

A települések közötti kapcsolattartásban kiemelt szerepet tölt be a közúti infrastruktúra. A határ menti települések a számukra térségi központot jelentő városok elérhetőségét tekintve nem alkotnak homogén csoportot. A határhoz közel eső megyeszékhelyek vonzáskörzetébe eső települések elérhetőségi lehetőségei kifejezetten kedvezőek, a peremterület más térségei viszont az átlagosnál nehezebben közelíthetők meg. Ezen belül is különösen Bács-Kiskun megye Duna menti és Szabolcs-Szatmár-Bereg aprófalvas területei számítanak elzárt térségnek, miközben Békés megye és Csongrád megye keleti részének közlekedését a gyorsforgalmi utak hiánya nehezíti.

A határ menti térség lakásállománya 2010. december 31-én 592 ezer volt. Az Alföld lakásainak csaknem fele – a népesség súlyához hasonlóan – a határ menti településeken található. A határ menti övezet lakásállománya 2001–2010 között 4,3%-kal bővült. A lakásállomány növekedése – az Alföld azonos népesség-kategóriájú településeire jellemzőhöz hasonlóan – az 5000 fős és népesebb településeken lényegesen meghaladta az 1000–4999 fős és az 1000 fő alatti népességű települések átlagát.

A lakosság biztonságérzetének alakulása az életkörülmények egyik fontos vetületét jelenti, amely a hatóságok tudomására jutott bűnesetek alapján követhető nyomon. 2001–2010 között a határ menti területen regisztrált közvédas bűncselekmények intenzitása (százezer lakosra jutó száma) meghaladta az Alföldre általában jellemzőt.

A települések népességmegtartó erejét és az ott élők életkörülményeit leginkább az adott térség foglalkoztatási viszonyai határozzák meg. A munkaerő-piaci helyzet településszintű bemutatásához a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat álláskeresőkre vonatkozó információi állnak rendelkezésünkre. Ezek alapján a határ menti övezet pozíciója kissé kedvezőtlenebb, mint az Alföldé. 2010 végén a lehatárolt terület munkavállalási korú népességének 13%-a volt álláskeresőként nyilvántartva, amely 1,0 százalékponttal magasabb az Alföld egészére jellemzőnél. A munkanélküliek számának 2000 december és 2010 december közötti bővülése a határ menti településeken szintén meghaladta az alföldi átlagot, és a két régióban nyilvántartott álláskeresők több mint fele összpontosult a vizsgált területre.

A foglalkoztatási helyzetet nagymértékben befolyásolja a vállalkozások elterjedtsége. A határ menti térségben átlagosan 56 működő vállalkozás jutott ezer lakosra 2009-ben, ami megegyezik az Alföld egészére jellemző értékkel. A megyei jogú városok nélkül számított mutató tekintetében viszont kedvezőtlenebb helyzet jellemzi a peremterületek településeit, ahol a vállalkozások elterjedtségét kifejező jelzőszám (43) 2-vel volt kevesebb, mint Észak- és Dél-Alföldön összességében, illetve 4-gyel kevesebb mint a két régió belső területein általában.

A határ menti térségen belül az 1000 fő alatti települések lemaradása még jelentősebb, és vonzerejük különösen gyenge az 50 főnél többet foglalkoztató közepes- és nagyvállalatok megtelepedési esélyeit tekintve.

A települések gazdasági fejlettségének egyik sarkalatos dimenziója a lakosság jövedelmi helyzete, amelyet a személyi jövedelemadó adatok alapján van mód vizsgálni. A személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy adófizetőre, illetve egy állandó lakosra jutó összege alapján az 5000 fő alatti települések a határ mentén, a nagyobb népességnagyság-kategóriába tartozók pedig az Alföld belső területein mutatnak az átlagosnál kedvezőtlenebb képet. A személyi jövedelemadót fizetők ezer lakosra jutó száma ugyanakkor valamennyi népesség-kategóriájú településcsoport esetén a határ menti övezetben volt alacsonyabb.

A települések társadalmi, gazdasági fejlettségének más irányú megközelítését teszi lehetővé a helyi önkormányzatok gazdálkodásának vizsgálata. Ebben a vonatkozásban kitüntetett jelentősége van az önkormányzati költségvetés bevételi forrásai közül a helyi adóbevételeknek, amelyek alakulása az önkormányzat és a helyi közösségek (lakosság, vállalkozások) közötti kapcsolat egyik mércéje. E tekintetben a határ mentén fekvő települések helyzetére jellemző, hogy a legmagasabb helyi adókat realizáló (felső negyedek képviselő) önkormányzatok mindössze 38%-a helyezkedik el a határtól számított 30 kilométeres sávon belül, míg az egy lakosra jutó helyi adóbevételek vonatkozásában leggyengébben teljesítő alsó negyedben a települések 85%-a határ menti. Amellett, hogy a határ menti önkormányzatok jellemzően kevesebb saját bevétellel rendelkeznek, mint a hasonló lakónépességű, de a határtól távolabb fekvő települések, az általánosanál szélesebb körben szorulnak rá az önkormányzatok működőképességének megőrzését szolgáló kiegészítő támogatásokra is. Az önhibájukon kívül hátrányos helyzetben levő 206 alföldi települési önkormányzat 77%-a a vizsgált, határhoz közel eső területen koncentrálódott.

A határ menti települések egyes vonatkozásban meglévő hátrányát csökkenthetik a határon átnyúló együttműködések, és bizonyos esetekben előnyt is jelenthetnek számukra a belső térségekhez képest.

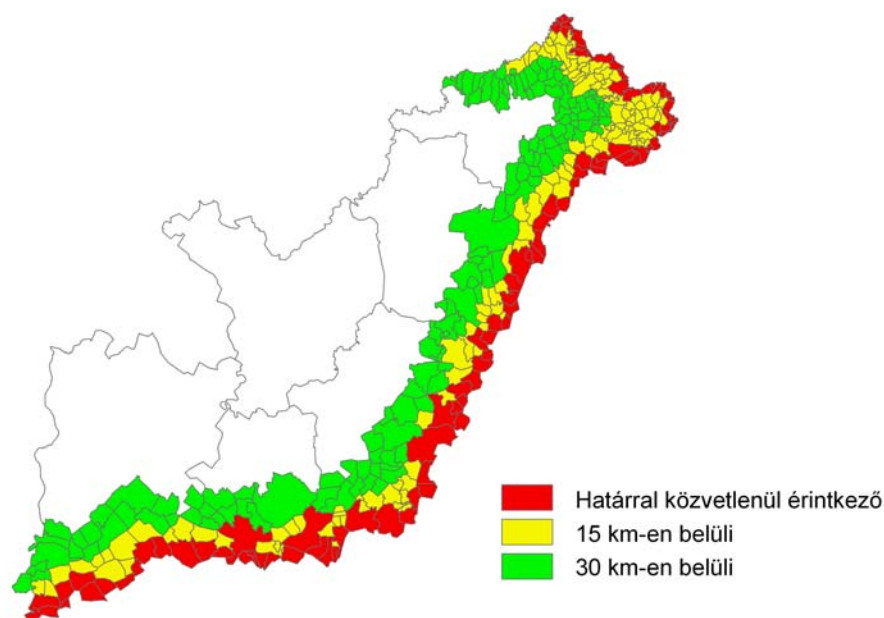
A határ menti települések lehatárolása

A határ menti kutatások kiindulópontja és első problémája a vizsgálandó terület lehatárolása. Erre vonatkozóan nincs egységes módszertan, nem alakult ki általános gyakorlat a tekintetben, hogy mely területek számítanak határ mentinek. A téma magyarországi kutatásainak egy része (pl. Erdősi 1988, Pál-Szónokyné 1994) a közlekedési helyzet, vagyis a legközelebbi határátkelőhöz mért elérési idő alapján kategorizálja a településeket. Más irányú megközelítésben az a terület számít határ mentinek, amelynek a határvonaltól mért távolsága meghatározott sávon belüli. Kovács Csaba és Bajmócy Péter a határ menti településeket 3 csoportba sorolták oly módon, hogy először a vizsgált határszakasszal közvetlenül érintkező településeket jelölték ki, majd a határtól 25, illetve 50 kilométerre húzott vonal segítségével választották ki azokat, amelyek az adott zónákba tartoznak. Elemzésükben a települések közigazgatási határát vették alapul, és azokat a településeket tanulmányozták, amelyek külterületének legalább fele a meghúzott vonal és a határ között helyezkedik el.

A lehatárolás további lehetőségét jelenti a hivatalos meghatározások, jogszabályi források alkalmazása. Az 1931/2006 EK rendelet definíciója értelmében az a terület számít határ mentinek, amely nem haladja meg a határtól számított 30 kilométeres távolságot. Elemzésünkben – igazodva ezen rendelet fogalmi meghatározásához – azokat a településeket tekintjük határ mentinek, amelyek településközpontja az államhatártól számított 30 kilométeres sávon belül esik. Ez a lehatárolás annyiban tér el a hivatkozott rendelet definíciójától, hogy nem a települések *közigazgatási területéből*, hanem a *településközpontok* térbeli elhelyezkedéséből indulunk ki.

1. ábra

Az alföldi határ menti terület

Ugyanakkor a jogszabály pontos definíciója értelmében azok a helyi közigazgatási egységek is határ mentinek számítanak, amelyek egy része a határvonaltól számított 30 és 50 kilométer között terül el. Tekintve azonban, hogy ezzel a megközelítéssel a két alföldi régió 643

településének több mint háromnegyede számítana határ mentinek, elemzésünkben kizárólag a 30 kilométeres zónába eső városokat, községeket vizsgáljuk.

A fenti lehatárolással az alföldi települések 58%-a (370) tekinthető határ mentinek. Ezen belül a 7 megyei jogú város közül 4 (Szeged, Békéscsaba, Debrecen és Hódmezővásárhely) érintett, és közülük Szeged – nagy kiterjedésénél fogva – a határral közvetlenül is érintkezik, noha központja a határtól viszonylag távolabb (9 kilométerre) helyezkedik el. A megyei jogú városnak nem minősülő, többi alföldi város 42%-a fekszik a határtól számított 30 kilométeres sávon belül, így a határ mentén kisebb arányban vannak jelen, mint a vizsgált két régióban összességében. Ezzel párhuzamosan a községek a kijelölt területen képviselnek nagyobb súlyt, és 61%-uk számít határ mentinek.

1. tábla

**A települések és a lakónépesség száma, megoszlása a település jogállása szerint,
2010. december 31-én**

Település jogállása	A települések		A lakónépesség	
	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %
Észak- és Dél-Alföldön				
Megyei jogú város	7	1,1	795 065	28,5
Többi város	114	17,7	1 163 786	41,7
Község	522	81,2	831 541	29,8
<i>Összesen</i>	<i>643</i>	<i>100,0</i>	<i>2 790 392</i>	<i>100,0</i>
A határ menti területen				
Megyei jogú város	4	1,1	489 394	35,8
Többi város	48	13,0	431 358	31,6
Község	318	85,9	445 762	32,6
<i>Összesen</i>	<i>370</i>	<i>100,0</i>	<i>1 366 514</i>	<i>100,0</i>

A két alföldi régió 2,8 millió fős népességének közel fele (49%-a) él a határ menti területen. Ezen belül a megyei jogú városokban élők nagyobb, a többi városban lakók pedig kisebb súllyal vannak jelen a lehatárolt területen, mint a vizsgált két régió más térségeiben, míg a községek lakónépessége közel azonos arányú a határ mentén és az Alföld egészében.

Az Alföld településhálózatának sajátossága, hogy viszonylag kevés, nagy kiterjedésű település alkotja. Ez alól Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti része jelent kivételt, amelynek aprófalvas településszerkezete jelentősen befolyásolja a határ menti települések megyénkénti megoszlását is. Az érintett települések több mint fele (52%-a) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, 14–14%-uk Hajdú-Bihar, illetve Békés, 10–11%-uk pedig Bács-Kiskun, valamint Csongrád megyében helyezkedik el. Ezzel szemben az alapsokaságot tekintve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az alföldi települések 36%-a összpontosul, és 19%-uk Bács-Kiskun, 12–13%-uk pedig Hajdú-Bihar, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyében található, míg legkisebb hányaduk (9%) Csongrádban helyezkedik el.

2. tábla

A települések és a lakónépesség száma, megoszlása megyénként, 2010. december 31-én

Megye	A települések		A lakónépesség	
	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %
Észak- és Dél-Alföldön				
Hajdú-Bihar	82	12,8	539 674	19,3
Jász-Nagykun-Szolnok	78	12,1	386 752	13,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	229	35,6	555 496	19,9
Bács-Kiskun	119	18,5	524 841	18,8
Békés	75	11,7	361 802	13,0
Csongrád	60	9,3	421 827	15,1
<i>Összesen</i>	<i>643</i>	<i>100,0</i>	<i>2 790 392</i>	<i>100,0</i>
A határ menti területen				
Hajdú-Bihar	50	13,5	336 777	24,6
Jász-Nagykun-Szolnok	–	–	–	–
Szabolcs-Szatmár-Bereg	192	51,9	324 155	23,7
Bács-Kiskun	38	10,3	147 345	10,8
Békés	50	13,5	226 339	16,6
Csongrád	40	10,8	331 898	24,3
<i>Összesen</i>	<i>370</i>	<i>100,0</i>	<i>1 366 514</i>	<i>100,0</i>

Az alföldi megyék közül Jász-Nagykun-Szolnok megye helyzete annyiban sajátos a határ menti vizsgálatok szempontjából, hogy – központi elhelyezkedéséből adódóan – egyetlen települése sem esik a lehatárolt területre.

A legtöbb gazdasági jelenség, társadalmi folyamat az eltérő népességnagyság-kategóriába tartozó települések között jelentős eltéréseket mutat, továbbá a térségek népességnagysága a népességmegtartó képességgel is szoros összefüggésben van. Az alföldi települések 58%-a összpontosul a határ menti sávban, ugyanakkor e térség lakónépessége az alföldinek mindössze 49%-át adja, a megyei jogú városokat figyelmen kívül hagyva pedig csak 44%-át.

3. tábla

A települések és a lakónépesség száma, megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint, 2010. december 31-én

Népességnagyság-kategória	A települések		A lakónépesség	
	száma	megoszlása, %	száma	megoszlása, %
Észak- és Dél-Alföldön				
1 000 fő alatt	201	31,3	117 568	4,2
1 000–4 999	337	52,4	768 165	27,5
4 999 fő felett	105	16,3	1 904 659	68,3
<i>Összesen</i>	<i>643</i>	<i>100,0</i>	<i>2 790 392</i>	<i>100,0</i>
A határ menti területen				
1 000 fő alatt	145	39,2	81 007	5,9
1 000–4 999	186	50,3	412 844	30,2
4 999 fő felett	39	10,5	872 663	63,9
<i>Összesen</i>	<i>370</i>	<i>100,0</i>	<i>1 366 514</i>	<i>100,0</i>

A határtól legfeljebb 30 kilométerre fekvő alföldi települések 39%-ának lakónépessége 1000 fő alatti, 50%-uk az 1000–4999 fő közötti népességnagyság-kategóriába tartozik, az ennél nagyobb települések pedig 11%-os részarányt képviselnek. Ugyanakkor a vizsgált két régió egészét tekintve a nagyobb települések magasabb arányban vannak jelen, mint a határ

mentén: 31%-uk az 1000 fő alatti kategóriába tartozik, 52%-uk lakónépessége 1000–4999 közötti és 16%-os súlyt képviselnek az 5000 fő vagy a fölötti települések.

Az egyes települések társadalmi helyzetét, gazdasági teljesítményét a határtól mért távolság mellett a bemutatott települési jellemzők (jogállás, megyék, illetve lakónépesség szerinti megoszlás) is jelentősen befolyásolják. Sőt, ezek hatása sok esetben hangsúlyosabbnak, erősebb magyarázó erejűnek tűnik, mint maga a határ menti elhelyezkedés. Ezért elemzésünkben a határ menti településeknek az alfölditől eltérő struktúráját az egyes témakörökön belül is jelezzük.

Az alföldi határszakasz főbb jellemzői, külső kapcsolatok

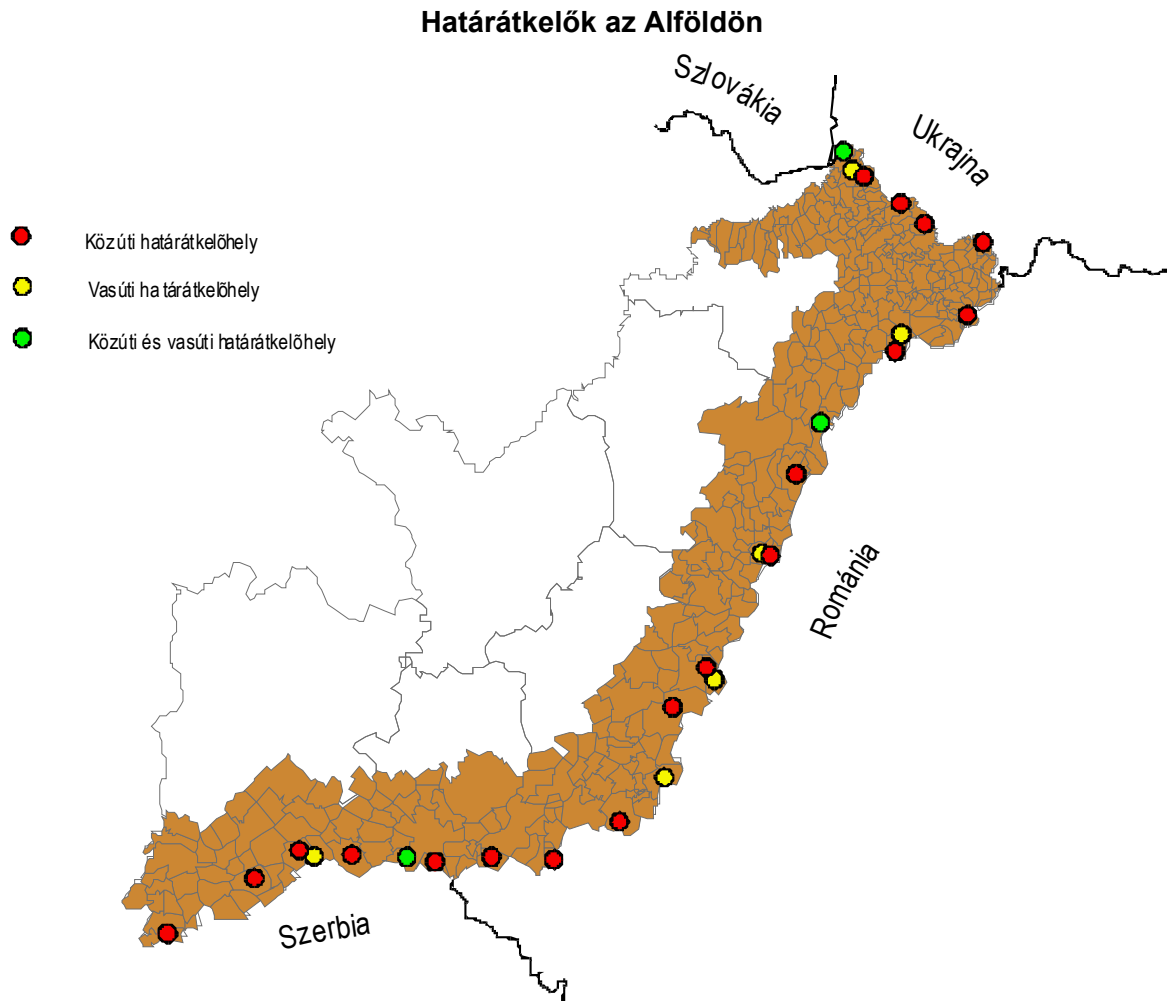
Magyarország 2246 kilométer hosszú államhatárából az észak- és dél-alföldi régiók 764 kilométernyi határszakaszon osztoznak. A térség északon Szlovákiával egy jelentéktelenebb – 5,2 kilométeres – szakaszon, Ukrajnával 137, Romániával 448, Szerbiával 174 kilométer hosszan határos. A jelenlegi határok az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés szerint alakultak ki, mely kisebb módosításokkal a trianoni békeszerződésben kijelölt határokat állította vissza.

A fent említett négy ország közül Szlovákia 2004. május 1-jén, Románia 2007. január 1-jén csatlakozott az Európai Unió tagországai közé. Szerbia 2012. március 2-án vált hivatalosan tagjelölt országgá. Ugyanakkor Ukrajna eddig – a csatlakozását illetően – nem folytatott érdembeli tárgyalásokat az EU-val. A határ társadalmi térelemként fontos komplex funkciókkal bír. A tagországok között összekötő elemként (kontakt-funkció), a nem tagok esetében elválasztó térelemként (barrier-funkció) és szűrőzónaként (filter-funkció) jelenik meg. Az összekötő funkció jelentősége Magyarország, Szlovákia és Románia között mutatkozik meg igazán. Itt valósul meg a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása, ezáltal a tagok között erősödhetnek a gazdasági kapcsolatok. Az elválasztó és szűrő funkciók Ukrajna és Szerbia esetében fontosak, mivel ezeken a határszakaszokon húzódik az Európai Unió határa is. A szürke- és feketegazdaság megjelenése (pl. cigarettakereskedelem, benzinturizmus) miatt válik nélkülözhetetlenné a szigorúbb határellenőrzés. Az illegálisan határt átlépő személyek és embercsempészek kiszűrése és elfogása is prioritást élvez ezeknél a funkcióknál.

Szlovákia és Magyarország 2007 novembere óta a Schengeni Övezet tagjai, közöttük az állandó határellenőrzés megszűnt. Ugyanakkor az alföldi szűk szlovák-magyar határszakaszon nincs határátkelésre alkalmas hely, legközelebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Sátoraljaújhelynél van közúti és vasúti határátkelő is.

Ukrajna felé jelenleg közúton öt, vasúton két átkelő működik. Az ellenőrzések szigorúak, érvényes útlevéllel kell rendelkeznie annak, aki az északkeleti szomszédokhoz szeretne látogatni. Legfontosabb településként Záhonyt kell megemlíteni, ahol közúti és vasúti (Záhony-Csap) átkelő is működik. A nemzetközi vasúti forgalomban kiemelkedő szerepet játszik, ugyanis az Oroszország és Ukrajna felől érkező vonatok itt lépnek Magyarország területére. A 4-es főút is itt halad át a határon, mely jelentős tranzitforgalmat bonyolít le. Záhony emellett logisztikai központként is funkcionál, a településen kiépített vasúti átrakó a normál és széles nyomtávok között az egyetlen közvetítő infrastruktúra a kelet-európai térségben. Beregsuránynál a 41-es, Tiszabecs-nél a 491-es főutak átmenő forgalma számottevő.

Románia nem teljes jogú tagja a Schengeni Egyezménynek, így esetében egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszer működik, a határ személyi igazolvánnyal is átléphető. Közúton 11, vasúton 5 helyen lehet átkelni a határon. A legfontosabb határátkelők minden esetben a romániai határhoz közeli gazdasági központokhoz esnek közel: Csengersima (49-es főút) Szatmárnémetihez, Nyírábrány (48-as főút) Érmihályfalvához, Ártánd (42-es főút) Nagyváradhoz, Nagylak (43-as főút) Aradhoz. A jelenleg Szegedtől Makóig tartó M43-as autópálya Nagylakig húzódó szakaszát a tervek szerint 2014 nyaráig adják át a közúti forgalom számára, ezáltal a határátkelő forgalmának a növekedése várható. Nyírábrány és Ártánd esetében nem csak a főutak jelentik a potenciált, hanem a vasúti összeköttetés megléte is.

Szerbiába 2010. június 12-étől érvényes személyi azonosító igazolvánnyal is beléphetünk. Magyar viszonylatban csak az új, kártyaformátumú személyi azonosító igazolványt fogadják el a szerb határrendőrök, vízumra már nincs szükség. A 174 kilométeres szakaszon 6 közúti és 2 vasúti határátlépésre alkalmas hely található. Szeged közelsége és a Budapestet a határral összekötő M5-ös autópálya a legjelentősebb átkelővé emeli Röszkét, ahol fontos a nemzetközi vasúti forgalom is. A másik központi szerepkört Tompa és Kelebia határátelők töltik be, melyek esetében az 53-as főút mellett vasúton is el lehet érni Szabadkát.

A centrum-periféria kettősség Magyarország esetében, annak egész területén fokozottan érvényesül. A térszerkezeti egyenlőtlenség egyik eleme egy intenzív „nyugat-kelet lejtő”, mely a gazdaságilag dinamikus nyugati, osztrák határ menti zónánál tetőzik, és fokozatos csökkenéssel az általunk vizsgált területen éri el „nullpontját”. A közép- és nyugat-dunántúli régiók gazdasági eredményei jellemzően kedvezőbbek a keleti országrész régióinál. Ezért nem lehet ráhúzni az elmaradottság jelzőit a köztudatban perifériaként élő határ menti településekre. Mind földrajzi, mind fejlettségi értelemben különbség van a nyugati és keleti országhatár között.

Az alföldi térség fejlődésére ható pozitív elemek esetében a határátelő helyek jelentik az igazi potenciált. Ezek és környezetük kapuként (híd, összeköttetés) is funkcionálhatnak a külföldi befektetések számára. Ha az átjárhatóság korlátlanul megvalósulhat mind a személy-, mind az áruforgalom számára, az magával hozza a szolgáltatásokat (pl. kereskedelem), és ezáltal hatékonyan generálja a társadalmi és gazdasági dinamizmust (tőke megjelenése) is. Korlátozó tényezőként is megjelenhetnek az államhatárok, az elválasztó szerep (gát) jelenleg az ukrán és a szerb határnál érvényesül.

A párizsi békeszerződés során a nemzetiségi viszonyokat figyelmen kívül hagyva meghúzott határvonal már meglévő közigazgatási rendszert „szabott át”. A kijelölésnél a legfőbb szempont a regionális központok elhelyezkedése, valamint az infrastrukturális hálózatok kiépültsége volt. Erre a legjobb példa a román határszakasz, ahol a Szatmárnémeti-Nagyvárad-Arad vasútvonal stratégiai fontosságán volt a hangsúly. Ennek következtében a hazai határszakasz települései regionális központok nélkül maradtak, az infrastruktúrák elvékonyodtak, a legtöbb helyen megszakadtak, deformálódtak a piaci hálózatok, fragmentálódtak a vonzáskörzetek, csökkent a gazdasági interakció, a különböző tényezők (pl. személy- és áruforgalom) áramlásának intenzitása is. A szomszédos országokkal kiépített kapcsolatok erősítésével, bővítésével, esetlegesen újabbak létrehozásával javítható a helyzet.

A magyar-ukrán kapcsolatokat nagyban befolyásolja, hogy a szomszédos Kárpátalja népességének jelentős része magyarnak vallja magát. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye két városának is létezik testvérvárosa a kárpátaljai területen. Mátészalka Munkácsal, Nyíregyháza Ungvárral áll közelebbi kapcsolatban. Ez a kapcsolat kulturális és oktatási szinten (pl. Nyíregyházi Főiskola-Ungvári Nemzeti Egyetem) mutat összefonódást a várospárok között. A határ két oldalán lévő régiók tagjai a Kárpátok Eurorégió interregionális szervezetének, amely fő feladatának a térség gazdasági felemelkedését, a perifériális helyzetből adódó problémák megoldását tekinti. Magyarország és Ukrajna azonban nem csak a határ menti kapcsolatok fejlesztésében érdekelt, nagy hangsúlyt kellene fektetniük a közlekedés fejlesztésére (páneurópai folyosó létrehozása, ezen belül az M3-as autópálya kiépítése Záhonyig) is, hiszen Magyarország számára Ukrainán keresztül vezet az út Oroszország és a keleti térség piacai felé, Ukrainának pedig mi jelentjük a kaput Nyugat- és Dél-Európa felé.

Romániával közösen több eurorégiós szervezetnek vagyunk tagjai. A már említett Kárpátok Eurorégió mellett (melybe Románia hét megyéje tartozik) a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió is a részesei vagyunk. Hazánkból Dél-Alföld, Romániából négy megye, valamint Szerbiából a Vajdaság Autonóm Tartomány tartozik ebbe az interregionális szervezetbe. Céljai hasonlóak a Kárpátok Eurorégióéhoz. Megyei szintű eurorégióként meg kell említeni a Hajdú-Bihar-Bihar Eurorégiót. Nevében is benne van, hogy magyar részről Hajdú-Bihar, román részről Bihar megyék a tagjai. Céljai között a jószomszédi kapcsolatok kialakításának elősegítése, a társadalmi-gazdasági, kulturális, oktatási, egészségügyi és idegenforgalmi együttműködés erősítése, és más nemzetközi szervezetekkel való kooperáció szerepel. A Bihar-Bihar Eurorégió alulról építkező, kistérségi szinten létező szerveződés. Magyar részről 19 település, román oldalon 17 önkormányzat mintegy 40 társtelepülése alkotja. Általános céljaiként a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális, környezeti és kulturális szempontból egyaránt összehangolt fenntartható fejlődés megvalósítását, valamint a civil szervezetek együttműködéseinek erősítését fogalmazza meg. A fentebb említett szervezetek a különböző nemzetek közötti különbségek áthidalását is elősegítik, hozzájárulva ezzel az adott térség stabilitásához. A romániai határszakaszon is jó néhány testvérvárosi kapcsolat működik. Nyíregyháza Szatmárnémetivel, Debrecen Nagyváraddal, Gyula Araddal, Szeged Temesvárral áll partnerségi viszonyban. Természetesen a határtól jóval távolabb eső települések is alkothatnak város-párokat (pl. Pécs-Kolozsvár, Győr-Brassó). A kapcsolatok legtöbbször kulturális, oktatási (Debreceni Egyetem-Nagyváradai Egyetem), turisztikai téren mutatnak szorosabb összefonódást. A debreceni repülőtér jelentős vonzáskörzetet alakíthat ki a határon túli területeken, és a falusi turizmus valamint a gyógyfürdők (pl. Hajdúszoboszló, Gyula) is komoly vonzerőt jelentenek a környező térségek lakói számára.

A szerb határvidék településeivel, a bácskai és bánáti területekkel intenzív gazdasági kapcsolatokat ápolunk. A délszláv háborúk azonban megszakították ezeket az együttműködéseket. Jelenleg a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió keretein belül próbálnak a határ menti települések a fent említett közös célok elérésével gazdasági fejlődést felmutatni. A határszakasznak jelentős szerepe van az észak-dél irányultságú európai folyosók megteremtésében. Testvérvárosokként Szeged-Szabadka, Baja-Zombor említhetők meg.

Belföldi elérhetőség

A települések közötti kapcsolattartásban kiemelt szerepet tölt be a közúti infrastruktúra, és az egyes térségek gazdasági erőviszonyait, a belföldi és külföldi tőke megtelepedési esélyeit az elérési lehetőségek nagymértékben befolyásolják. Az országot jellemző fővárosközpontú, sugaras közúti főhálózat az Alföld és ezen belül a határ menti térség útvezetését is alapvetően meghatározza. Részben ennek köszönhető, hogy a peremterületek elérhetőségi viszonyai általában kedvezőtlenebbek az általánosan jellemzőnél.

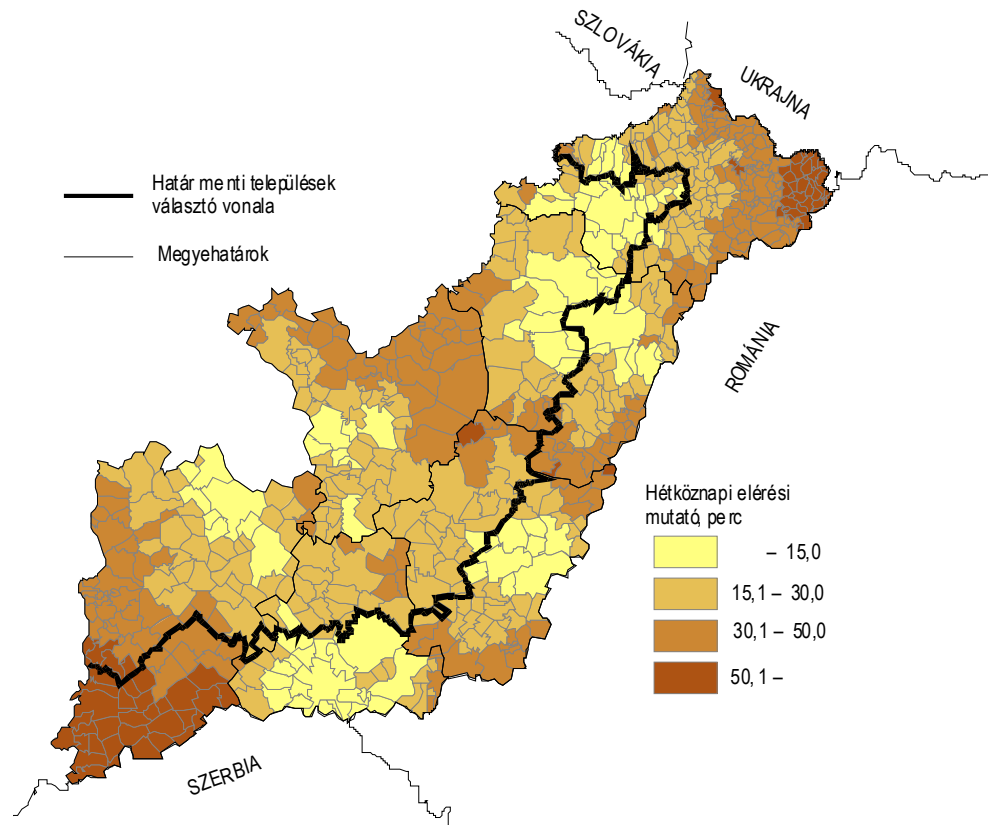
Közúthálózatunk állami tulajdonú országos közutakból és önkormányzati tulajdonú helyi közutakból áll. 2010-ben a határ menti övezetben futó állami közutak hossza meghaladta az 1300 kilométert. A térség települései közel 6200 kilométer önkormányzati tulajdonú úthálózattal rendelkeztek. Ez az Alföld önkormányzati tulajdonú úthálózatából 46%-os részesedést jelent, valamivel többet, mint területének aránya (43%). A gyalogosok közlekedésére szolgáló járdák 7500 kilométert, a kerékpárutak, illetve a közös gyalog- és kerékpárutak 400 kilométert képviseltek. A térség kerékpárútjainak a 64%-a az 5000 fős és népesebb településeken található.

A települések elérhetőségét kissé nehezíti, hogy míg a távolsági autóbusz-közlekedés valamennyi határ menti települést érinti, vasútvonalon csupán 38%-uk közelíthető meg.

A megközelíthetőség egzakt mérésére az egyes települések és a számukra térségi központot jelentő városok idő- és térbeli távolságait is figyelembe vevő ún. hétköznapi elérési mutató került kidolgozásra. E mutató kiszámítása az adott távolságok, valamint az egyes útszakaszokon engedélyezett maximális sebességek figyelembevételével történt. A jelzőszám összetett jellegét az adja, hogy értékét 50–50%-ban a megyeközpont (vagy a legközelebbi megyeközpont), illetve a kistérségi központ (vagy a legközelebbi kistérségi központ) percátlaga alapján került meghatározásra. Számítási módszeréből adódóan a települések hétköznapi elérési mutatója a saját, illetve a szomszédos térségi központoktól való távolságtól, valamint a távolságok megtételét időben lerövidítő megfelelő minőségű közúti infrastruktúrától függ. Ennek következtében a határ menti települések alapvető helyzeti hátrányban vannak, mivel eleve kevesebb térségi súlypont helyezkedik el a közelükben. Ugyanakkor azáltal, hogy három alföldi megyeszékhely is a kijelölt, határhoz közeli területen fekszik, a határ menti települések a számukra meghatározó pólusok elérhetőségét tekintve nem alkotnak homogén csoportot.

Csongrád megyében, ahol Szeged vonzáskörzete csaknem a megye teljes határ menti térségére kiterjed, a lehatárolt zónába eső települések felének elérési mutatója igen kedvező, 2010-ben 15 perc alatti volt. A határ menti övezeten belül hasonlóan jó megközelíthetőségi viszonyok jellemzik Békés és Hajdú-Bihar megyeszékhelyekhez közel eső településeit is. A lehatárolt térség más településein viszont az átlagosnál kedvezőtlenebb elérési lehetőségek jellemzőek. Ezen belül is különösen Bács-Kiskun megye Duna menti és Szabolcs-Szatmár-Bereg aprófalvas területei számítanak elzárt térségnek, amelyek a saját és a szomszédos megyék központjaiból is nehezen érhetők el. 50 perc feletti átlagos elérési idő 76 alföldi települést jellemez, amelyek közül 71 a határ menti zónához tartozik, és ezek többsége (65) Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve Bács-Kiskun megyében helyezkedik el. E két megyében fokozottan érvényesül a határ menti települések és a történelmileg kialakult térségi központok (Beregszász, Szatmárnémeti, Nagykároly, illetve Szabadka) között húzott határ elválasztó szerepe. Emellett a gyér dunai átkelési lehetőségek miatt Bács-Kiskun megyében a folyó is éles határvonalat jelent.

Az alföldi települések hétköznapi elérési mutatója, 2010

A peremterületek hatékony bekapcsolódását a nemzetközi logisztikai hálózatba tovább nehezíti a gyors elérhetőséget lehetővé tevő autópályák hiánya. Az Alföld két gyorsforgalmi útja közül az M5-ös autópálya 2006-ban elérte a déli országhatárt, így Budapestről Szerbia irányába gyors elérhetőséget biztosít, míg az Észak-Alföldön futó M3-as autópálya határhoz vezető szakasza jelenleg is építés alatt áll. A gyorsforgalmi utak szempontjából az Alföld legkedvezőtlenebb helyzetben levő területeinek Békés megye, valamint Csongrád megye keleti része tekinthető, és a transzverzális irányú utak hiánya a határhoz közeledve fokozottan érvényesül.

A határ menti települések főbb demográfiai jellemzői

A 370 határ menti település lakónépessége 2010 végén 1 millió 366,5 ezer főt tett ki, az Alföld lakónépességének közel a felét (49%-át). A 2000. év végihez képest az Alföld egészén 5,2%-os fogyás volt megfigyelhető, ugyanakkor a határ menti településeken összességében ennél mérsékeltebben, 4,7%-kal csökkent a lakosság. A népességnagyság-kategóriák szerint eltérő népességszám-változások figyelhetők meg.

4. tábla

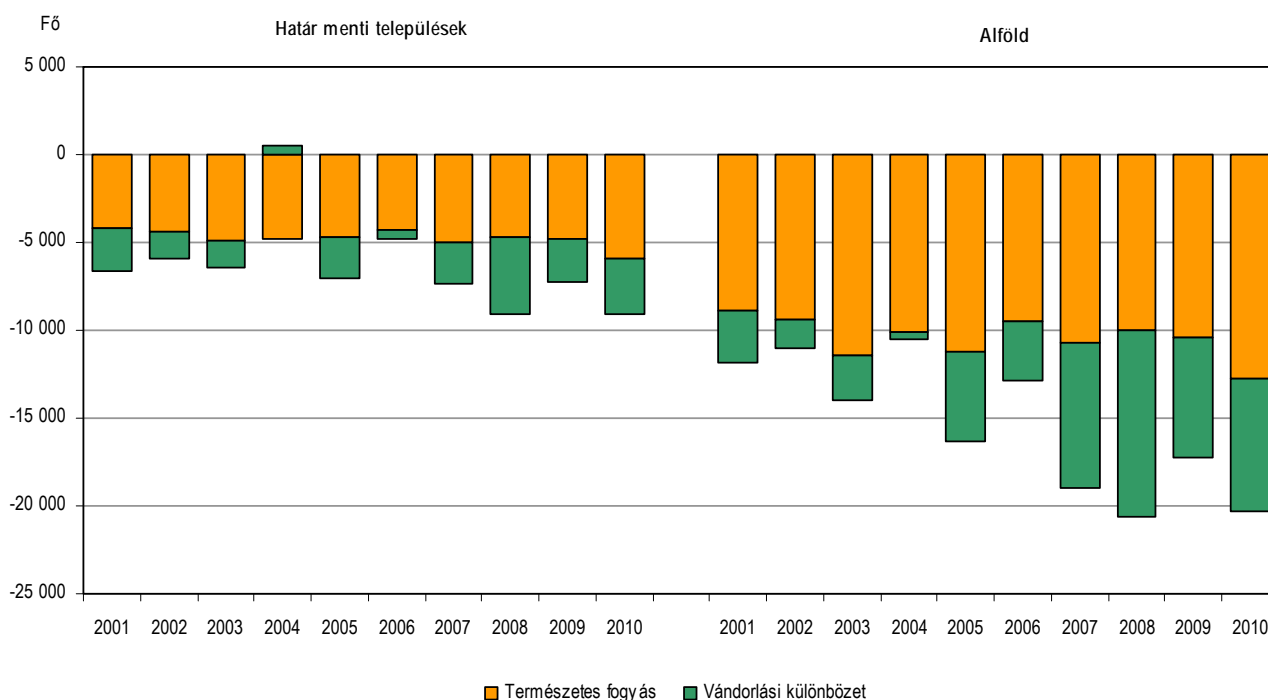
A lakónépesség változása 2000–2010. december 31. között

Megnevezés	(%)			
	1 000 fő alatt	1 000–4 999 fő	5 000–50 000 fő	50 000 fő felett
Határ menti települések	-12,0	-7,3	-5,7	0,3
Alföld összesen	-12,0	-6,9	-6,9	0,6

A határ menti térség ezer fő alatti lakossággal rendelkező települései mutatták a legnagyobb (12%-os) népességvesztést 2000–2010. december 31. között. Ennek mértéke azonban hasonló volt az Alföld 1000 fő alatti településeire összességében jellemzőhöz. Az 1000–4999 fő közötti települések (7,3%-os) népességfogyása némileg nagyobb, az 5000–50 000 fő közötti kategóriájúaké összességében kisebb volt, mint a megfelelő alföldi átlag. A lehatárolás szerint a peremvidékhez tartozó (50 ezer fő feletti lakosságszámú) megyeszékhelyek lakónépessége ugyanakkor összességében meghaladta a tíz évvel korábbit, és a növekedés az Alföld megyeszékhelyeinek csoportjára is igaz volt.

4. ábra

Tényleges népességváltozás a határ menti településeken és az Alföldön

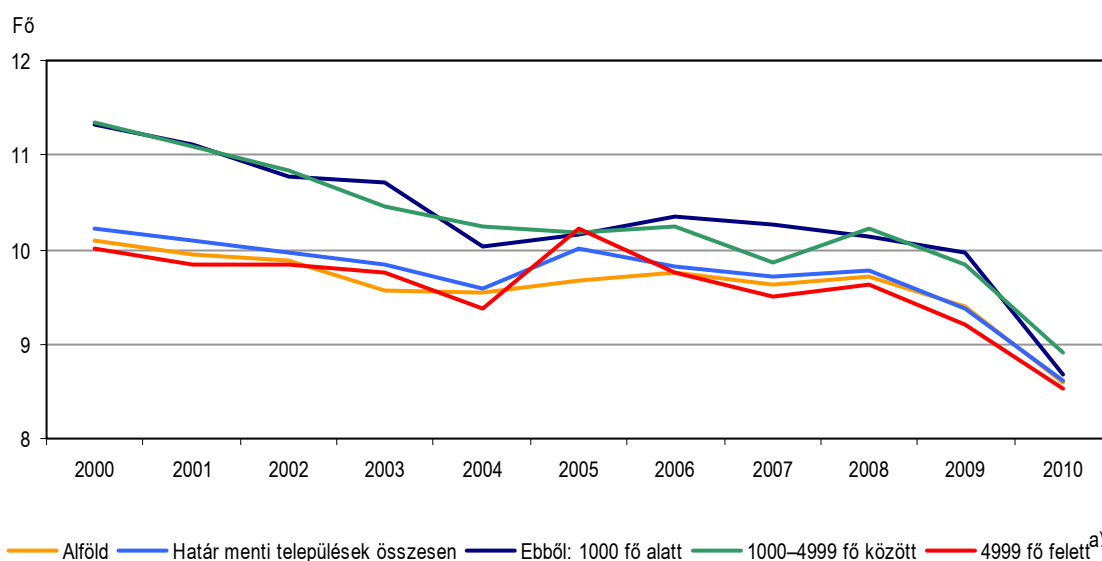
A határ menti települések folyamatos népességvesztéséhez a természetes fogyás és a negatív vándorlási egyenleg egyaránt hozzájárult. A születések és halálozások 2010. évi negatív egyenlege

2000 óta 32%-kal, a vándorlási különbözet mintegy 29%-kal fokozódott. Az Alföld egészére vonatkozóan a természetes fogyás még intenzívebb volt, mértéke 2000 óta 36%-kal nőtt. Ami a vándorlási különbözetet illeti, 2000-hez képest két és félszeres növekedést mutatott. Volt olyan év (2008), amikor az Alföldre vándorlók és az onnan elvándorlók negatív egyenlege a természetes fogyását is meghaladta 534 fővel.

A térség természetes fogyása elsősorban a mérséklődő élveszületéseknek köszönhető. Az ezer főre jutó élveszületések számában jelentős csökkenés következett be 2000–2010 között. A változás azzal is járt, hogy a születési viszonyzámban az egyes településnagyság-kategóriák között tapasztalható különbségek 2010-re minimálisra csökkentek, és az alföldi átlaghoz hasonlóan alakultak. Az Alföld különböző népességnagyság-kategóriák szerinti település-csoportjainál hasonló közeledés figyelhető meg.

5. ábra

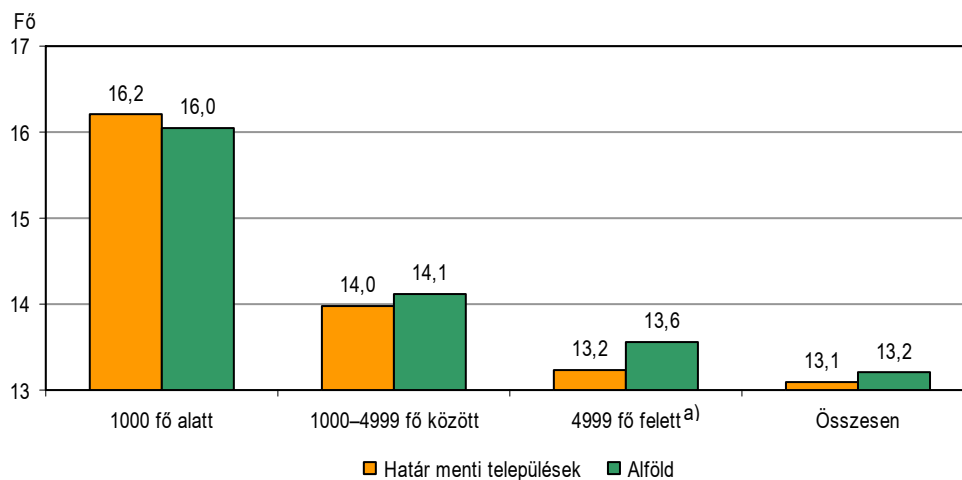
Ezer lakosra jutó élveszületés a határ menti térség település-csoportjaiban és az Alföldön

a) Megyeszékhelyek nélkül.

A demográfiai mutatók közül a halálozási ráta (az ezer lakosra jutó halálozások száma) a kisebb lélekszámú (1000 fő alatti) települések esetében a legkedvezőtlenebb, mind a határ menti, mind az azon kívüli települések esetén. A mortalitási mutató szignifikáns különbséget a településméret szerint mutat, függetlenül attól, hogy határ menti-e a térség.

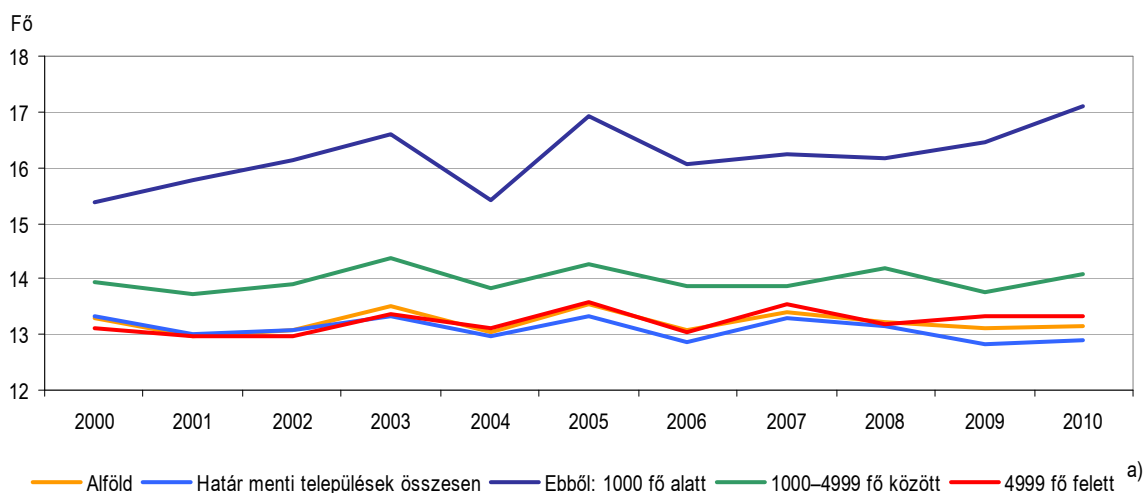
Ezer lakosra jutó halálozás, 2000–2010. évek átlaga

a) Megyeszékhelyek nélkül.

A halálozási rátát leginkább a korszerkezet határozza meg, ezen belül az időskorúak részaránya. Azokon a területeken, ahol nagy az elvándorlás, ott magas az időskorúak részaránya, ezáltal az ezer lakosra jutó halálozások is magasabb értéket mutatnak.

Ezer lakosra jutó halálozás a határ menti térség település-csoportjaiban és az Alföldön

a) Megyeszékhelyek nélkül.

Ez leginkább az ezer fő alatti, jellemzően idős korszerkezetű településeknél figyelhető meg, ahol már a 2000. évben is magas (15,4 ezrelék) volt a halálozási ráta, és 2000–2010 között 1,7 ezrelékkal nőtt. Az 1000–4999 fő közötti településeken is magasabb az Alföld átlagánál a mutató, melyet a 2000–2010 közötti kisebb ingadozások mellett stagnálás jellemzett. Az 5000 fő feletti településeknél sem történt lényeges változás, és hasonló értékek jellemzőek a határ menti településeknél összességében és a teljes Alföld viszonylatában. Ez a fiatalosabb korösszetételű városoknak köszönhető, ám a halálozási ráta még így is magasabb, mint a születési ráta, így változó ütemmel ugyan, de állandósult a természetes fogyás.

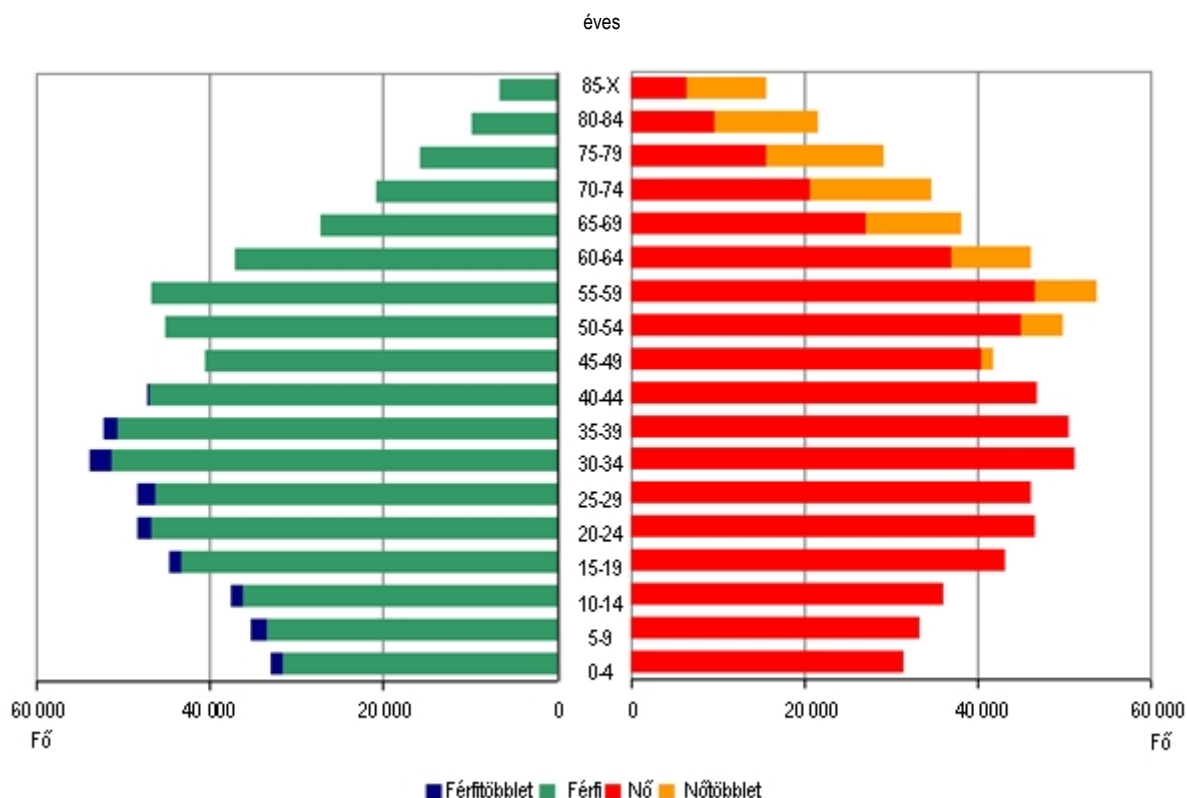
A határ menti települések lakónépességéből a nők részaránya 52%-ot képviselt 2010 végén. A gyermekkorúaknál, valamint egészen 44 éves korig egy csekély férfiféltel figyelhető meg,

45 évtől viszont egyre határozottabb nőbőlet alakul ki, mely a férfiak alacsonyabb átlagos élettartamára vezethető vissza. A gyermekkorúak esetében 4,7%-os férfitőblet realizálódik, 64 év felett viszont 75%-os a nőbőlet.

8. ábra

A lakónépesség nem és korcsoport szerinti összetétele a határ menti településeken, 2010. december 31.

A fiatalok elvándorlása, a csökkenő születésszám, valamint a növekvő átlagéletkor az előregedő korstruktúra irányába hat. 2010 végén a gyermekkorúakhoz (0–14 évesekhez) tartozott a peremterület lakosságának 15%-a, a 15–64 évesek adták a 69%-át, a 65 év felettiak pedig a 16%-át. A tíz évvel korábbihoz képest a gyermekkorúak aránya 2,9 százalékponttal csökkent, miközben a 15–64 éveseké és az időskorúaké (1,4, illetve 1,5 százalékponttal) nőtt.

5. tábla

Az egyes területi egységek korszerkezete, öregedési indexe, december 31.

Területi egység	2000			2010			Öregedési index	
	0–14	15–64	65–x	0–14	15–64	65–x	2000	2010
	évesek aránya, %							
Határ menti települések	18,0	67,4	14,6	15,1	68,8	16,1	81,5	106,2
Alföld	17,9	67,3	14,8	15,1	68,5	16,4	82,6	109,2
Ország összesen	16,6	68,3	15,1	14,6	68,7	16,7	91,3	114,7

A korszerkezet komplex mutatója az ún. öregedési index, mely a száz gyermekkorúra (0–14 évesek) jutó időskorúak (64 év feletti) számát mutatja. Míg 2000 végén a gyermekkorúak száma meghaladta az időskorúakét, addig 2010 végén már a 64 év feletti fordultak elő nagyobb számban. A határ menti területeken 2010 végén száz gyermekkorúra 106 időskorú jutott, 3-mal kevesebb, mint az Alföldön és 8-cal kevesebb, mint országosan.

Életkörülmények néhány eleme a határ menti településeken

A lakosság életkörülményeit számos olyan tényező befolyásolja, amely a határ menti településeken fokozottan érvényesülhet. Ezen területek egy része tipikus határ menti jegyeket hordoz magában, más indikátorok esetében ugyanakkor árnyaltabb a különbség a centrum-térségekhez képest. Mindazonáltal a lakáshelyzet, a munkanélküliség és a bűnözés területén meglévő differenciákat egyéb tényezők is alakítják.

Lakáshelyzet

A határ menti térség lakásállománya 2010. december 31-én 592 ezer volt. Az Alföld lakásainak csaknem fele (49%-a) – a népesség súlyához hasonlóan – a határ menti településeken található. A határ menti övezet lakásállománya 2001–2010 között 4,3%-kal (25 ezerrel) bővült. A lakásállomány növekedése – az Alföld azonos népesség-kategóriájú településeire jellemzőhöz hasonlóan – az 5000 fős és népesebb településeken (5,7%) lényegesen meghaladta az 1000–4999 fős (2,1%) és az 1000 fő alatti népességű települések átlagát (1,7%).

A lakásállomány gyarapodása a népesség csökkenése mellett realizálódott. Ennek megfelelően alakult a laksűrűségi mutató is. A határ menti településeken 2010-ben 100 lakásra 232 lakos jutott, 21-gyel kevesebb a 2001. évinél. Az 1000 fő alatti településeken – a népesség nagyobb arányú fogyása, valamint az egyszemélyes háztartások számának emelkedése következtében – a 2001. évi 246-ról 216-ra csökkent a laksűrűség. Az övezet többi településén jóval magasabb a mutató értéke, amely az 1000–4999 fős településeken 239, az 5000 fős és népesebbeken 231 volt 2010-ben. A határ menti 1000 fő alatti településeken a csökkenés az Alföld ugyanilyen lélekszámú településeire jellemzőhöz hasonló ütemű volt, és a laksűrűség is hasonlóan alakult. Az Alföld 1000–4999 fős településein kisebb volt a mutató értéke (233) a határ menti térség átlagánál, az 5000 fős és népesebb településeké pedig azonos volt a két csoportban.

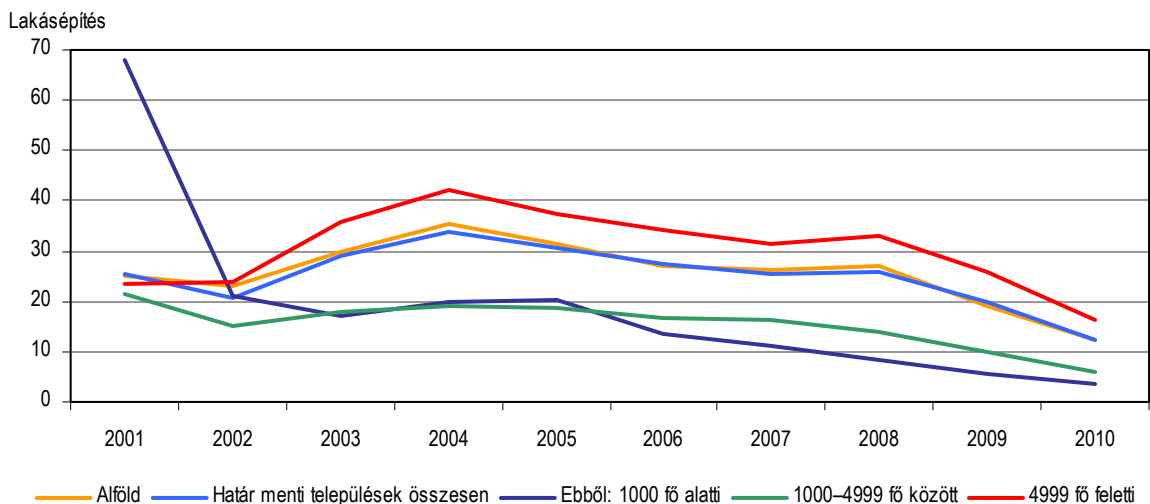
A határ menti településeken a lakásépítések üteme 2001–2010 között összességében – az Alföldre és az országosan jellemző tendenciának megfelelően – jelentősen visszaesett. A mérséklődés 2005 óta lényegében folyamatos, amit a gazdasági válság és ezzel összefüggésben a hitelpiaci feltételek változása tovább fokozott.

A változásokat és a különböző népességnagyság-kategóriájú településcsoportok lakásépítési intenzitását jól mutatja a tízezer lakosra jutó lakásépítések száma.

2001–2010 között a határ mentén – az Alföld átlagához hasonlóképpen – tízezer lakosonként évente átlagosan 25 lakást építettek. Az építkezések népességre vetített száma a vizsgált időszak elején és végén kissé túllépte az Alföldre jellemző értéket. (Az építések időszak eleji nagyobb intenzitásában szerepet játszottak a 2001. évi tiszai árvízvet követő újjáépítések.) Az építések fajlagos szintje 2004-ben volt a legmagasabb (34), amely 2010-re 13-ra mérséklődött.

9. ábra

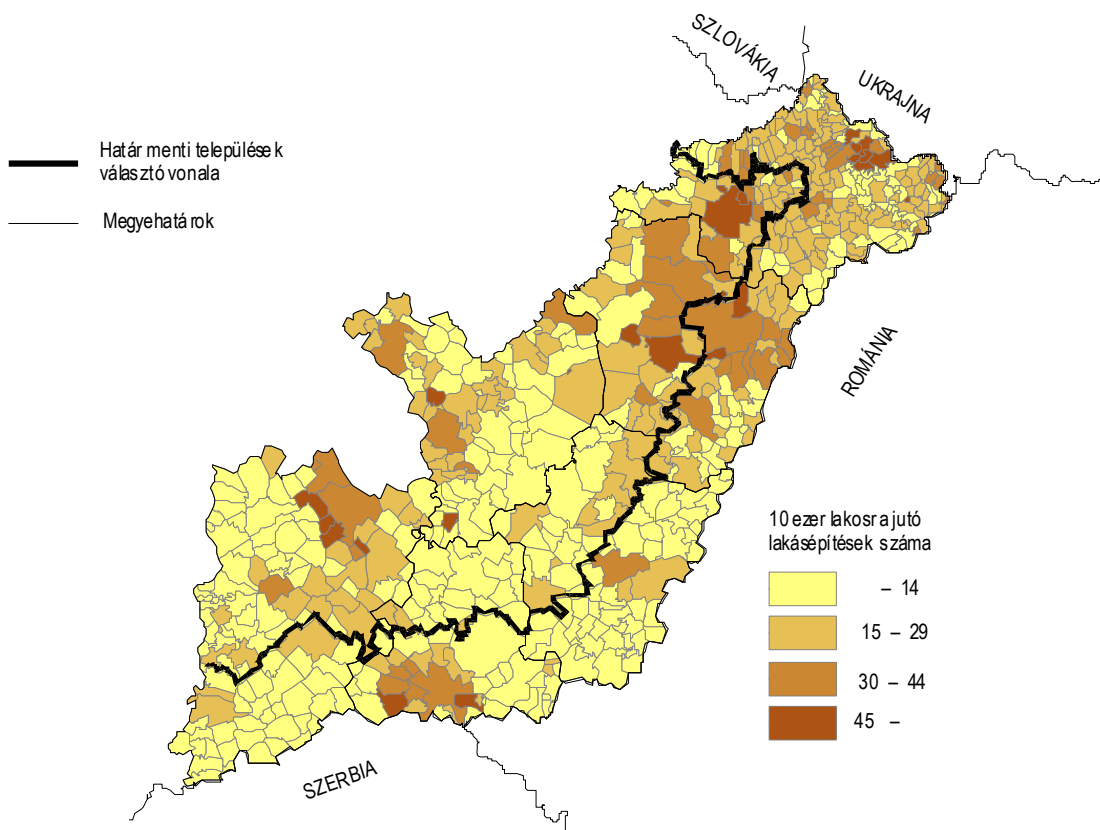
Tízezer lakosra jutó lakásépítés a határ menti térség település-csoportjaiban és az Alföldön

A határ menti övezetben a különböző népességnagyságú településeken eltérő intenzitással folytak az építkezések. Az 5000 fős és népesebb településeken tízezer lakosra évente átlagosan 30 lakásépítés jutott, amely jóval magasabb volt a többi település átlagától. Az 1000 fő alatti településeken 19, az 1000–4999 fő közöttiekénél 16 volt a mutató értéke.

10. ábra

Tízezer lakosra jutó lakásépítés, 2001–2010. évek átlaga

A határ menti övezet 2010. évi lakásállományának 5,9%-a, mintegy 35 ezer lakás 2001–2010 között épült. A lakások 76%-át – a lakásállományon belüli súlyát (64%) meghaladó hányadát – az 5000 fős és népesebb településeken építették.

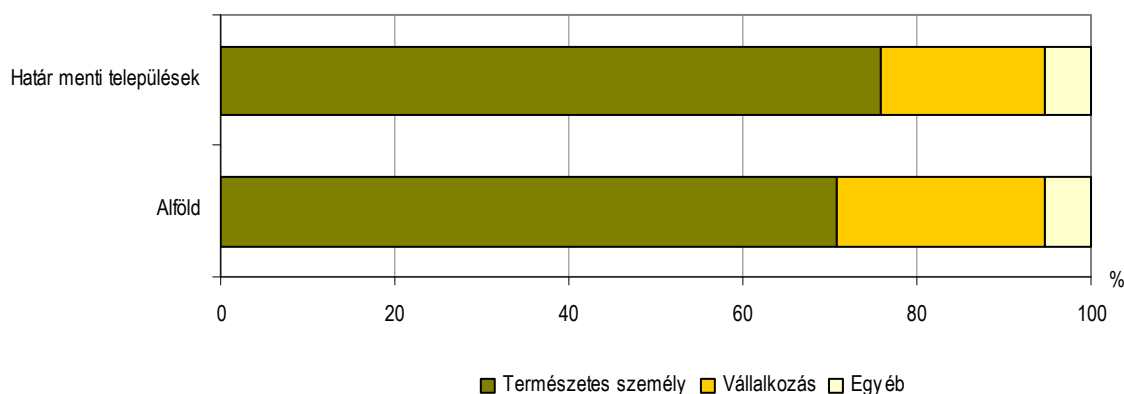
2001–2010 között a határ mentén a magánépítetők túlsúlya az Alföldre jellemzőnél (71%) nagyobb arányú volt, ugyanis a lakások 76%-a épült lakossági beruházásban. Ugyanakkor a vállalkozók a lakásépítések 19%-át – az Alföld átlagánál (24%) kisebb hányadát – finanszírozták. A helyi önkormányzatok, költségvetési szervek és egyéb építetők megbízásából létrehozott lakások arányában (5%) nem mutatkozott lényeges eltérés.

A határ menti településeket népességnagyság szerint tekintve az építetők szerepvállalásában jelentős különbségek tapasztalhatóak. Az 5000 fős és a feletti népességű településeken a lakások héttizedét természetes személyek, negyedét vállalkozások építették. Az 5000 fő alatti településeken a természetes személyek mellett más építetők szerepvállalása mérsékelt, a lakások csaknem kizárólag magánszemélyek megbízásából épültek.

A vizsgált időszak elején a természetes személyek 90%-ban, a vállalkozások csupán 6%-ban voltak jelen építetőként. A vállalkozások aránya azonban folyamatosan bővült, és 2009-ben már az építések több mint háromtizedét végezték. 2010-ben részesedésük 25%-ra mérséklődött.

11. ábra

Épített lakások építető szerint, 2001–2010

2001–2010 között a határ menti övezetben épített lakások túlnyomó részét, vagyis 75%-át saját használatra, 22%-át eladási célból létesítették, a bérbeadás vagy szolgálati használat céljából létrehozott lakások aránya nem volt számottevő.

A lakásépítések építési cél szerinti összetételét tekintve az értékesítés céljára épített lakások – a vállalkozások nagyobb arányú építetői tevékenységével összefüggésben – csaknem teljes egészében az 5000 fős és népesebb településeken koncentráálódtak. Ugyanakkor az 1000 fő alatti településeken szinte kizárólagosan saját használatra történt a lakásépítés.

2001–2010. évek átlagában az Alföldön és a határ menti övezetben használatba vett lakások építkezési formák szerinti aránya nagyon hasonlóan alakult. A határ mentén az új építésű lakások 61%-a családi házban, 34%-a többszintes, többlakásos vagy lakóparki épületben, 4%-a csoportházban került kivitelezésre. Lakótelepi építések elenyésző arányban fordultak elő. A különböző népesség-kategóriájú települések tekintetében eltérő az egyes építkezési formák elterjedtsége. Az 5000 fős és népesebb településeken – a részben városias beépítésnek köszönhetően – a lakások 44%-a épült többszintes, többlakásos és lakóparki épületben, és csaknem fele családi házban. Az 1000–4999 fő közötti településeken azonban az újonnan épült lakások 96%-át, az 1000 fő alattiak esetében pedig csaknem mindegyikét a családi házas formában épített lakások tették ki.

A határ mentén épített lakások átlagos alapterülete a 2001–2010. évek átlagában 91 m² volt, ami az Alföld átlagának megfelelő értéket jelent. A legnagyobb alapterületű – átlagosan 93 m²-

es – lakások az 1000–4999 fős településeken épültek. A lakásépítésben kisebb súlyt képviselő 1000 fő alatti településeken viszont átlag alatti (75 m^2) méretűek voltak a jellemzők.

A határ mentén folyamatosan és jelentősen nőtt az új építések alapterülete. Az átlagos lakásméret 2001–2010 között 86 m^2 -ről 102 m^2 -re emelkedett. A legnagyobb méretű lakások 2010-ben épültek. Az 1000 fő alatti településeken épült ugyan a legkevesebb lakás, azonban 2010-ben alapterületük az átlagosnál lényegesen magasabb volt. A 124 m^2 -es átlagos alapterületük 52 m^2 -rel haladja meg a 2001. évre jellemző értéket. Az 1000–4999 fős településeken 33 m^2 -rel, 114 m^2 -re nőtt az átlagos lakásméret, ami jóval az Alföld azonos népesség-kategóriájú településeinek átlaga (106 m^2) fölött van. A lakásépítésben jelentős súlyt képviselő 5000 fős és népesebb településeken – az értékesítési céllal épített lakások térnyerésének köszönhetően – könnyebben eladható, kisebb lakások készültek, így 2010-ben a 99 m^2 -es átlagos méretük elmaradt az övezet többi településére jellemzőtől.

A határ mentén 2001–2010 között mintegy 8800 lakás szűnt meg. A megszűnt lakások 55%-a – az épített lakásoknál (76%) kisebb hányada – az 5000 fős és a feletti népességű településeken koncentrálódott. Ennélfogva az 5000 fő alatti településeken az építések nagyobb arányban szolgálták a megszűnt lakások pótlását, amely a száz épített lakásra jutó megszűnések számában is tükröződött.

A vizsgált időszakban a határ mentén 100 épített lakásra az Alföldre jellemzőnél (26) kevesebb, átlagosan 25 megszűnés jutott. Az övezeten belül a különböző népességszámú települések között azonban szembevető a különbség. 2001–2010. évek átlagában az 5000 fős és népesebb településeken 100 épített lakásra 18, az 1000–4999 fős lélekszámúakon 40, az 1000 fő alattiak esetében 78 megszűnés számítható.

2001–2010 között a lakásmegszűnések okai folyamatosan módosultak. A határ menti övezetben az időszak elején a 2001-es árvíz által okozott elemi csapás volt meghatározó (55%), emellett az avulás és a lakásépítés hasonló arányban részesedett (18–22%). 2002–2008 között a lakásmegszűnésekben a lakásépítések játszottak döntő szerepet. Ezt követően – a lakásépítések további mérséklődésével egyidejűleg – a lakások avulás miatt szűntek meg nagyobb arányban.

A vizsgált időszakon belül a térség közműhálózata fokozatosan bővült, így a lakások felszereltsége is folyamatosan javult: a szennyvízcsatorna-hálózat 45%-kal, a vezetékes gázcső-hálózat 5,7%-kal, a közüzemi ivóvízvezeték-hálózat 2,1%-kal hosszabbodott. Ezzel egyidejűleg a lakások egyre nagyobb hányadát kapcsolták be a közműhálózatba. 2001-ben gázvezetékekkel a lakásállomány 72%-a, közcsatornával 37%-a volt ellátott, 2010-re arányuk 81, illetve 56%-ra emelkedett. A közüzemi vízvezetékekkel való ellátottság 90%-ról 93%-ra nőtt a vizsgált időszakban.

Munkanélküliség

Az egyik legsúlyosabb gazdasági és társadalmi probléma a munkanélküliség. Egyre szélesebb rétegek szorulnak ki tartósan a munkaerőpiacról, és ezzel együtt a munkavállalási korú népesség egyre nagyobb hányada tartozik a nyilvántartott álláskeresők körébe.

2000. december–2010. december között a határ menti övezetben nyilvántartott álláskeresők száma – a foglalkoztatási helyzet romlásával párhuzamosan – kisebb-nagyobb ingadozásokkal folyamatosan emelkedett. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat álláskeresőkre vonatkozó információi alapján 2010 végén a 2000. év végénél 62%-kal több munkanélkülit tartottak nyilván a határ mentén, az Alföldön nyilvántartott álláskeresők 53%-át.

A határ menti térség települései közül 2000. és 2010. év vége között a nyilvántartott álláskeresők köre az 5000 fős és a feletti népességű településeken bővült a legnagyobb mértékben (68%-kal).

A lehatárolt területen 2000. év végén 73 500 álláskeresőt tartottak nyilván. Ekkor a munkanélkülieknek az érvényben lévő nyugdíjkorhatár szerint számba vett munkavállalási korú

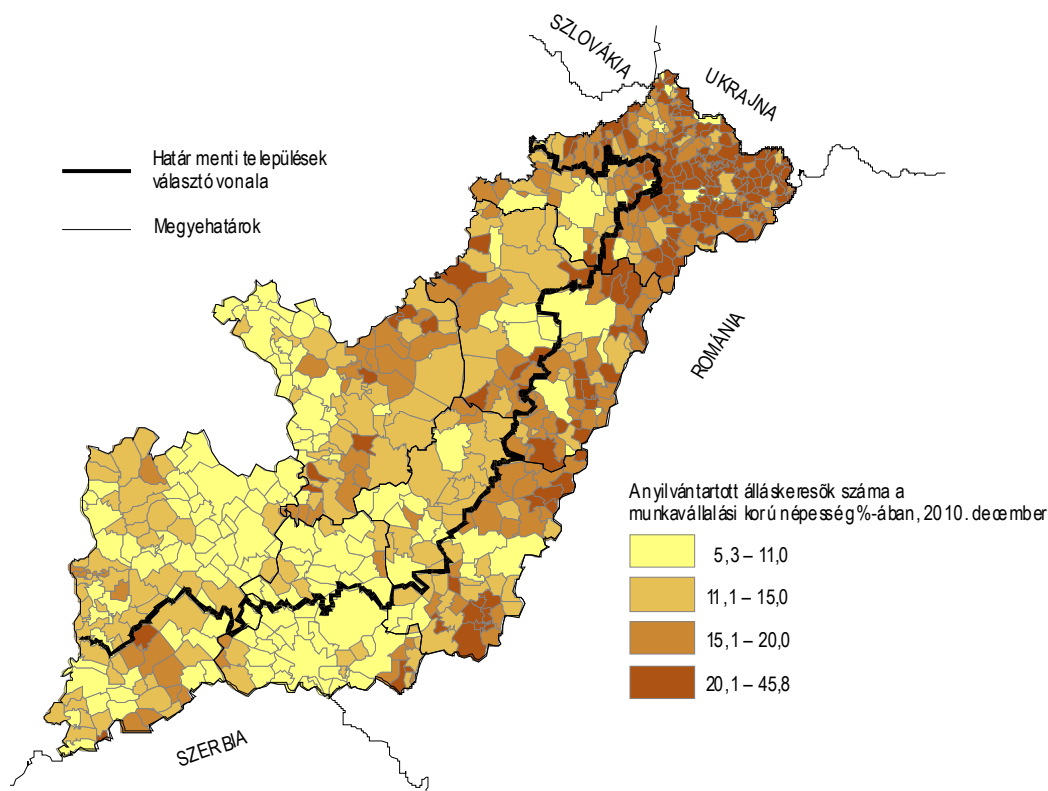
népességhez viszonyított aránya 8%-ot tett ki. 2010 végére az állástalanok száma 119 400 főre, a munkanélküliségi arány pedig 13%-ra emelkedett, amely 1,0 százalékponttal magasabb az Alföldre jellemzőnél.

A határ menti övezetre és az Alföldre vonatkozó munkanélküliségi adatok alapján a határ menti övezet pozíciója kissé kedvezőtlenebb, mint az Alföldé. Az összességében kialakult helyzet mögött azonban a települések népesség-kategóriája szerint igen különböző fokú munkanélküliség áll.

Az álláskereső munkavállalási korú népességhez viszonyított aránya az 1000–4999 fős településeken 17%, az 1000 fő alattiak esetében pedig 21% volt 2010-ben, ami 1,7–1,9 százalékponttal meghaladta az Alföld megfelelő népességnagyságú településeinek átlagát.

12. ábra

**A nyilvántartott álláskereső száma a munkavállalási korú népesség százalékában,
2010. december**

A határ menti térség településein a nyilvántartott álláskereső nemenkénti összetétele folyamatosan férfitolletet mutat. A vizsgált időszakban a két nem aránya egyre inkább közelített egymáshoz. A férfi álláskereső részaránya ugyanakkor a 2000. év végi 56%-ról 2010 végére 54%-ra csökkent. 2000. év vége–2010. év vége között az álláskereső férfiak száma 1,6-szeresére, a nőké 1,7-szeresére emelkedett, így az időszak végén 64 200 férfit, és 55 100 nőt tartottak nyilván álláskeresőként a határ mentén. (Az Alföldön is hasonló, 53–47%-os férfi-nő arány alakult ki.)

A határ mentén és az Alföldön egyaránt az alacsonyabb iskolai végzettségű rétegek kerültek ki elsősorban a foglalkoztatásból, ugyanakkor egyre nagyobb arányt képviseltek a diplomás álláskereső is.

A határ menti településeken 2010 végén – az Alföldre jellemzőhöz hasonlóan – a nyilvántartott álláskereső 44%-a legfeljebb általános iskolát, 30%-uk szakmunkásképzőt vagy szakiskolát, 22%-uk gimnáziumot vagy egyéb középiskolát végzett, és 4%-uknak volt főiskolai, illetve egyetemi végzettsége. A vizsgált időszakon belül a legfeljebb általános iskolai

végzettséggel rendelkező nyilvántartott álláskeresők aránya lényegében nem változott, a szakmunkásképzőt és szakiskolát végzettké 5,5 százalékponttal csökkent, a középiskolai végzettséggel rendelkezőké 2,8 százalékponttal, a főiskolát, egyetemet végzettké 1,5 százalékponttal emelkedett.

Az 5000 fős és népesebb településeken – a népesség magasabb iskolázottságával összefüggésben – a nyilvántartott álláskeresők is tanultabbak a térség többi településére jellemzőnél. Legfeljebb az általános iskola 8. osztályát elvégzettké aránya 8,5 százalékponttal maradt el az átlagostól, miközben a valamilyen középiskolát végezteké 5,4 százalékponttal, a főiskolai, egyetemi diplomát szerzett álláskeresőké 2,2 százalékponttal meghaladta a térségre jellemzőt. Itt élt az övezet diplomás álláskeresőinek a 78%-a.

A határ mentén nyilvántartott álláskeresők állománycsoport szerinti megoszlása lényegében nem változott. 2010-ben a munkanélküliek 85%-a a fizikai foglalkozásúak köréből került ki. Arányuk az 5000 fős és népesebb településeken 80%-ot, a többi településen 90–91%-ot képviselt.

Egyre több pályakezdő fiatal kénytelen szembesülni az elhelyezkedési nehézségekkel. A korlátozott számban rendelkezésre álló üres álláshelyekért való versenyben – munkatapasztalat hiányában – előnytelen pozícióban vannak. 2010-ben a határ menti településeken az álláskeresők 11%-a volt pályakezdő. A nyilvántartott álláskeresők közül minden ötödik legfeljebb 25 éves volt.

2010 decemberében az álláskeresők 55%-a, a 2000. év végénél 1,5 százalékponttal nagyobb hányada tartósan, 180 napon túl szerepelt a regiszterben, amely a munkanélküliek újbóli munkába állásának nehézségeit tükrözi.

Bűnözés

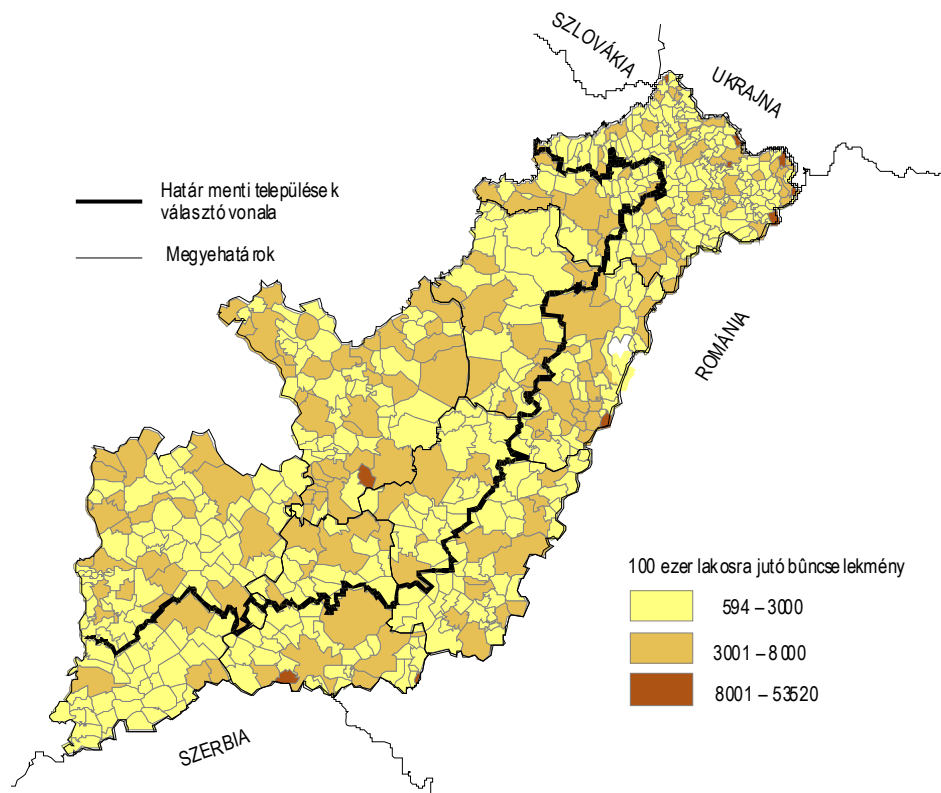
Az Alföldön regisztrált közvédas bűncselekmények közül minden másodikat a határ mentén követték el. Így 2001–2010 között a határ menti térségben 557 ezer bűncselekmény vált ismertté.

A határ menti övezetben a vizsgált időszakban regisztrált közvédas bűncselekmények gyakorisága évente számottevő ingadozásokat mutatott, és 2007-től jelentős növekedés jelentkezett. A növekedés megítélésénél azonban figyelembe kell venni, hogy ennek oka részben vagy egészben az eredményesebb, intenzívebb felderítői tevékenység lehet.

A határ mentén 2010-ben nyilvánosságra került bűnesetek száma 24%-os – az Alföld átlaga ezzel egyidejűleg 11%-os – emelkedést jelzett a 2001. évihez mérten, amely az egyes bűncselekmény-főcsoportok ellentétes irányú változásainak eredőjeként alakult ki. A gyakoribbá vált esetek közül a közrend elleni bűncselekmények száma 58%-kal, a vagyon elleni bűneseteké 15%-kal emelkedett, a kisebb súlyt képviselő gazdasági bűntettekből 78%-kal több vált ismertté a 2001. évinél. A házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni cselekmények gyakorisága csaknem háromnegyedével, a személy elleni bűneseteké felével emelkedett. Ezzel egyidejűleg a közlekedési bűncselekmények száma 21%-kal, az államigazgatás, igazságszolgáltatás és közélet tisztasága ellenieké 19%-kal mérséklődött.

A határ menti övezetben 2001–2010 között százezer lakosonként évente átlagosan 3976 bűncselekmény jutott a hatóságok tudomására, 154-gyel több az Alföldre jellemzőnél. Az esetszámok alapján a határ menti térség a bűnelkövetéssel az átlagosnál fertőzöttebb területek közé tartozik.

**Az ismertté vált közvédas bűncselekmények százezer lakosra jutó száma,
2001–2010. évek átlaga**

2001–2010 között éves átlagban a határ menti 1000 fő alatti településeken népesség-arányosan 3093, az 1000–4999 fős településeken 2519, az 5000 fős és a feletti népességűeken 4779 esetet regisztráltak.

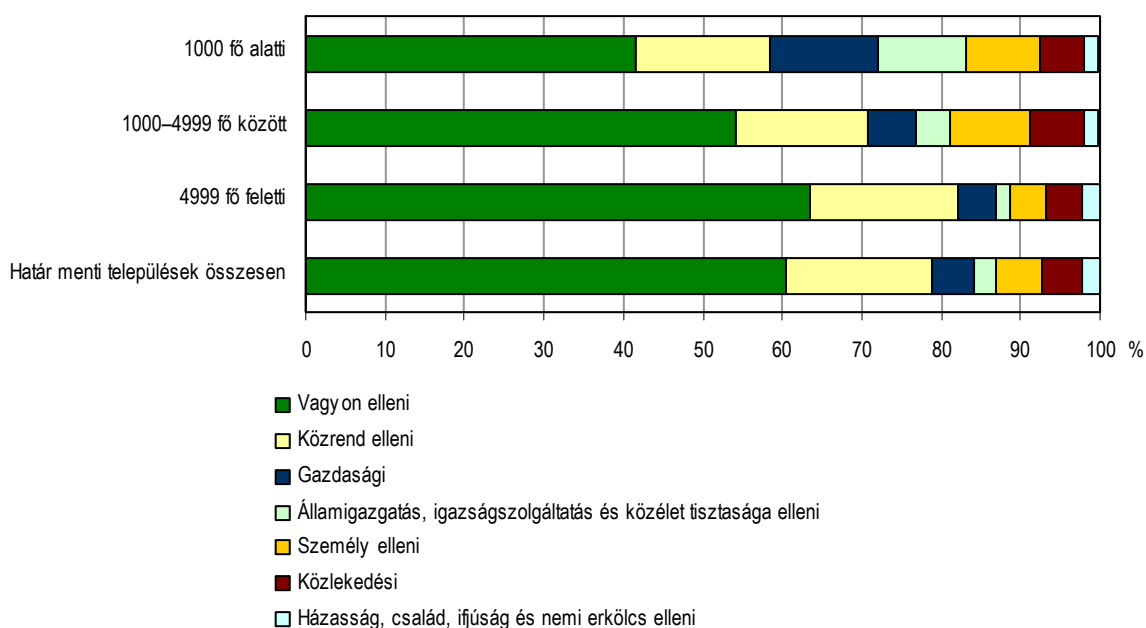
2001–2010 között a bűnügyek bűncselekmény-főcsoportok szerinti összetétele főbb arányait tekintve a határ mentén és az Alföldön hasonlóan alakult. A bűnesetek legnagyobb hányadát a vagyon elleni cselekmények képezték, amelyek a határ mentén 61%-ot tettek ki. Ezt követték a közrend elleni bűnügyek 18%-os részesedéssel. A többi csoport lényegesen kisebb, 2–6%-os részarányt képviselt.

A vizsgált időszakban a határ menti térségben 337 ezer vagyon elleni bűncselekmény került napvilágra. Százezer lakosra vetített számuk éves átlagban 2409-et tett ki, amely 58-cal több az Alföld átlagánál. A vagyon elleni bűncselekmények túlnyomó részét (79%) az 5000 fős és népesebb településeken követték el, százezer lakosra vetítve 3034-et. Az 5000 fős és népesebb településeken – népesség-arányosan – az 1000 fő alatti népességű településeknél 2,4-szer, az 1000–4999 fős településekre jellemzőnél 2,2-szer több vagyon elleni bűncselekmény történt.

14. ábra

Az ismertté vált bűncselekmények számának megoszlása a települések népességnagyság-kategóriája szerint a határ mentén, 2001–2010

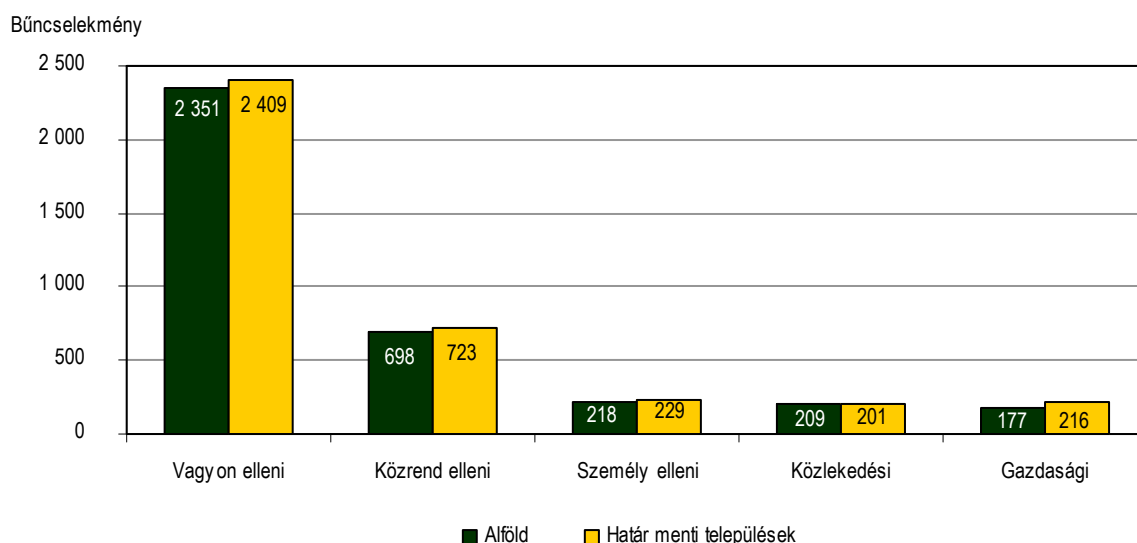

2001–2010 között a vagyon elleni bűncselekmények 43%-a lopás, 15%-a betöréses lopás volt. A határ menti övezetben elkövetett lopások 78%-át, a betöréses lopások 70%-át az 5000 fős és népesebb településeken hajtották végre.

A bűncselekmények második legnagyobb hányadát a közrend elleniek képezték. A határ mentén – a népességre vetítve – 723 közrend elleni bűncselekményt regisztráltak, 25-tel többet az Alföldre jellemzőnél. A közrend elleni bűncselekmények 77%-a – népességarányosan tekintve 890 – az 5000 fős és népesebb településeken koncentrálódott.

15. ábra

Százezer lakosra jutó bűncselekmények száma főbb bűncselekmény-típusonként, 2001–2010. évek átlaga

A bűncselekmények intenzitását mérő százezer lakosra jutó bűncselekmények száma a legtöbb kategóriában nagyobb volt a határ menti térségben, mint az Alföld átlagában.

2001–2010 között a határ mentén ismertté vált mintegy 179 ezer bűnelkövető az Alföldön regisztrált bűnelkövetőknek csaknem a felét tette ki. Az övezetben 2001–2010 között százezer lakosra 1276 elkövető jutott, amely 30-cal haladja meg az Alföld átlagát. A bűnelkövetők előfordulása – a bűnesetekétől eltérően – az 5000 főnél alacsonyabb népességű településeken volt gyakoribb. Az 1000 fő alatti településeken 1516, az 1000–4999 fős népességűeken 1331 elkövető jutott százezer lakosra, amely rendre 9,5, illetve 5,8%-kal több, mint az Alföldön.

Bűncselekmény-főcsoportok szerint az ismertté vált bűnelkövetők négytizede vagyon elleni, csaknem egytizede személy elleni bűncselekményt hajtott végre. 2001–2010 között a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők 61%-át, a személy elleni bűncselekményt elkövetőknek pedig 54%-át a határ menti térség 5000 fős és népesebb településein leplezték le.

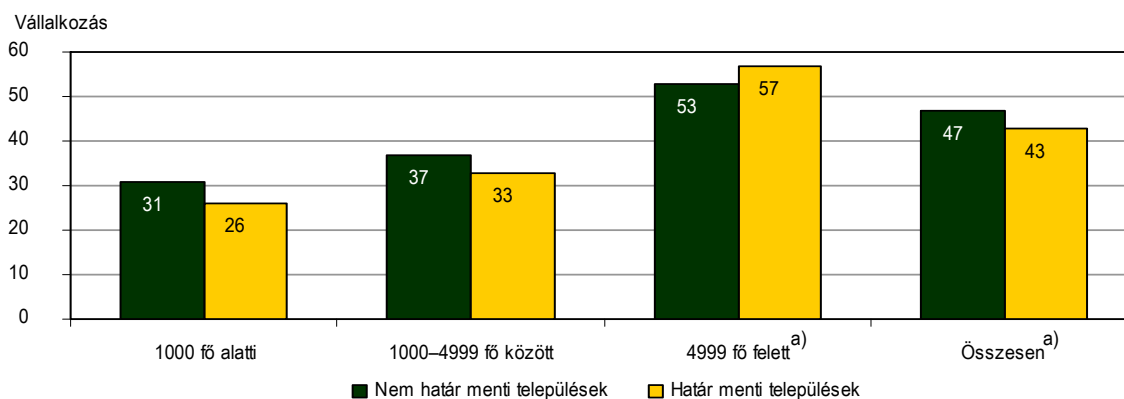
A vállalkozások elterjedtsége

A települések gazdasági súlyát, ezáltal népességmegtartó erejét és az ott élők életkörülményeit leginkább az adott térség munkaerő-piaci viszonyai határozzák meg. A foglalkoztatási helyzetet nagymértékben befolyásolja a vállalkozások elterjedtsége. A vállalkozói aktivitást a 2009. év során működő¹ nyereségérdekeltségű gazdasági szervezetek település szintű adatai alapján van mód vizsgálni.

Az Alföld két régiójában átlagosan 56 működő vállalkozás jutott ezer lakosra 2009-ben. A vállalkozások magas területi koncentrációját ugyanakkor jól érzékelteti, hogy fajlagos számuk az átlagosnál lényegesen magasabb volt a térség 7 megyei jogú városában. A hat megyeszékhelyen és Hódmezővásárhelyen a mutató értéke 61–97 között szóródott, míg a többi településen összességében 45 vállalkozás jutott ezer lakosra.

16. ábra

Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma az alföldi településeken népességnagyság-kategóriánként, 2009

a) Megyei jogú városok nélkül.

A határ menti térségben a vállalkozások elterjedtségét kifejező jelzőszám megegyezik az Alföld egészére jellemző értékkel, a megyei jogú városok nélkül számított mutató tekintetében viszont kedvezőtlenebb helyzet jellemzi a peremterületek településeit, ahol 43 vállalkozás jutott ezer lakosra, 2-vel kevesebb mint Észak- és Dél-Alföldön összességében, illetve 4-gyel kevesebb, mint a két régió belső területein általában.

A határ menti térségen belül a kisebb települések lemaradása még jelentősebb. Az 1000 főnél kevesebb lakónépességgel rendelkező községekben az ezer lakosra jutó vállalkozások száma 26 volt 2009-ben, szemben az azonos népességnagyság-kategóriába tartozó, de a határtól távolabb fekvő alföldi településeket jellemző 31-gyel. Az 1000–4999 fős határ menti településeken a vállalkozások elterjedtsége (33) szintén az alföldi átlag (35) alatti volt, az 5000 fő, illetve a feletti kategóriában viszont a határhoz közelebb eső települések mutattak ebben a vonatkozásban némiképp kedvezőbb képet. A határ mentén elhelyezkedő, 1000 fő alatti települések vonzereje különösen gyenge az 50 főnél többet foglalkoztató közepes- és nagyvállalatok megtelepedési esélyeit tekintve. Míg az Alföldön átlagosan 9 kistelepülésre jutott egy 50 fő feletti létszám-kategóriába tartozó vállalkozás, addig a határ menti térségben mindössze minden tizenhatodikra.

¹ Egy adott évben működő vállalkozásnak tekintünk egy vállalkozást, ha az év folyamán volt árbevétele vagy foglalkoztatottja. A működő vállalkozások köre az adott évre vonatkozó tényleges statisztikai és adóadatok alapján, mindig utólag, ezen adatok beérkezése után kerül megállapításra.

Jövedelmi helyzet a személyi jövedelemadó adatok alapján

A határ menti térség és az Alföld jövedelmi viszonyaiban összességében mérsékelt az eltérés, a különböző népességnagyság-kategóriájú települések közötti jövedelemkülönbségek viszont fokozottabban megmutatkoztak. Általánosságban azonban elmondható, hogy a határ menti térség hátránya a kisebb népesség-kategóriájú települések alacsonyabb értékeiben mutatkozik meg. Ugyanakkor a jövedelmek az 5000 fős és népesebb határ menti települések esetén az Alföld megfelelő népesség-kategóriájú településeinek átlagához mérten kedvezőbb értékeket jeleztek.

Az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem alapján a határ mentén adózók az Alföldre jellemzőnél 21 ezer forinttal több, vagyis 1578 ezer forint jövedelemhez jutottak 2010-ben. A határ menti övezet leghátrányosabb helyzetű, 1000 fő alatti népességű településein élők a térségre jellemzőtől 25%-kal kevesebb jövedelem fölött rendelkezhetnek. A legkedvezőbb az 5000 fős és népesebb településeken élő adófizetők helyzete, esetükben egy adózóra az Alföld átlagánál 3,5%-kal magasabb jövedelem számítható.

6. tábla

Személyi jövedelemadó alapját képező jövedelem és adót fizetők a települések népességnagyság-kategóriája szerint a határ menti térségben, 2010

Megnevezés	Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem				Ezer lakosra jutó adófizető	
	egy adófizetőre jutó összege		egy állandó lakosra jutó összege,		fő	az Alföld %-ában
	ezer Ft	az Alföld %-ában	ezer Ft	az Alföld %-ában		
–1 000 fő	1 177	98,1	410	94,2	348	96,0
1 000–4 999 fő	1 303	99,2	477	94,8	366	95,6
5 000–	1 725	103,5	749	102,9	434	99,4
<i>Összesen</i>	<i>1 578</i>	<i>101,3</i>	<i>643</i>	<i>98,7</i>	<i>408</i>	<i>97,5</i>

A határ menti települések átlagában az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem 2010-ben 643 ezer forintot tett ki, ami az Alföldre jellemző átlagos értéktől (651 ezer forint) mérsékelt lemaradást mutatott. Az 5000 fős és népesebb településeken az egy állandó lakosra számított jövedelemadó-alap (749 ezer forint) az Alföld azonos népességekategóriájú településeinek átlagát 2,9%-kal, a határ menti településekre jellemző összeget 16%-kal haladta meg. A viszonylag kedvezőtlen foglalkoztatási helyzettel összefüggésben a kisebb lélekszámú települések alacsonyabb jövedelmi szinttel rendelkeztek. Az övezet 1000–4999 fős és 1000 fő alatti településein keletkezett személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy állandó lakosra jutó összege az átlagos mindössze 74, illetve 64%-át tette ki. Az Alföld azonos népességekategóriájú településein az előbbivel azonos irányú, de kissé mérsékeltőbb eltérések mutatkoztak a különböző népességnagyságú település-csoportok lakosságának jövedelmi viszonyai között.

A személyi jövedelemadó egy állandó lakosra jutó átlagos összege az Alföld és a határ menti övezet településein hasonlóan alakult, de népességekategória szerint az előbbieknél nagyobb területi különbségek figyelhetők meg. A határ menti övezetben az 5000 fős és a feletti népességű településeken keletkezett adóbevétel egy állandó lakosra jutó értéke (120 ezer forint) az Alföld azonos népességnagyságú településeinek átlagát 6,8%-kal meghaladta.

Ugyanakkor a határ menti térség 1000–4999 fős településeire jellemző összeg ennek mindössze 46%-át, az 1000 fő alatti településeké 36%-át adta.

A határ menti övezetben a személyi jövedelemadót fizetők ezer lakosra jutó száma valamennyi népesség-kategóriájú településcsoport esetén elmaradt az Alföldre jellemzőtől. A legnagyobb lemaradás (4,4%) az 1000–4999 fős településeknél jelentkezett. A térségen belül a kedvezőbb foglalkoztatási pozíciójú 5000 fős és a feletti népességű településeken az átlagosnál 6,4%-kal több adófizető jutott ezer lakosra.

A helyi önkormányzatok egyes bevételi forrásai

A települések társadalmi, gazdasági fejlettségének más irányú megközelítését teszi lehetővé a helyi önkormányzatok gazdálkodásának vizsgálata. Ebben a vonatkozásban kitüntetett jelentősége van az önkormányzati költségvetés bevételi forrásai közül a saját bevételeknek, amelyek alakulása az önkormányzat és a helyi közösségek (lakosság, vállalkozások) közötti kapcsolat egyik mércéje.

Az alföldi települési önkormányzatok saját bevételeinek egy lakosra vetített mértéke átlagosan 38 400 forint volt 2010-ben, a határ menti térségben ugyanakkor ezen tételek kisebb fajlagos bevételhez (33 600 forint/fő) juttatták az önkormányzatokat. Az alföldi önkormányzatok saját bevételeik alapján képzett rangsor alsó negyedében felülreprezentáltak a határ mentén fekvő települések: a legalacsonyabb mutatóval rendelkezők csaknem háromnegyede ebből a körből került ki. Ugyanakkor a felső negyedbe tartozó, vagyis a legmagasabb saját bevételeket realizáló önkormányzatokon belül már csak 44% a határ menti települések aránya.

A települési önkormányzatok saját bevételei között meghatározó szerepük van a helyi adóbevételeknek (pl. kommunális és helyi iparüzési adó, idegenforgalmi adó, építményadó, telekadó), amelyek lehetőséget teremtenek a helyi szuverén adóztatási jog gyakorlására, s ezzel együtt a helyi adópolitika kialakítására is. E tekintetben a saját bevételeknél is kedvezőtlenebb helyzet jellemzi a határ mentén fekvő településeket. A legmagasabb helyi adókat realizáló (felső negyedek képviselő) önkormányzatok mindössze 38%-a helyezkedik el a határtól számított 30 kilométeres sávon belül, míg az egy lakosra jutó helyi adóbevételek vonatkozásában leggyengébben teljesítő alsó negyedben a települések 85%-a határ menti. Hasonló arányok jellemzik a helyi adók legnagyobb szeletét jelentő helyi iparüzési adó területi megoszlását is, míg a lényegesen kisebb súlyú idegenforgalmi adó 116 alföldi településen jelentett bevételt a helyi önkormányzat számára. Ezek közül azonban mindössze 55 település realizált ebből a forrásból legalább egymillió forint összegű bevételt, amelyekből 15 esik a lehatárolt területre. Közülük a legjobb pozíciókat a turisztikai központnak számító Szeged, Debrecen és Gyula érte el és e három települést az Alföldön belül is csak Hajdúszoboszló előzi meg mind az eltöltött vendégéjszakák, mind pedig az idegenforgalmi adóbevétel abszolút nagysága alapján képzett rangsorban.

Amellett, hogy a határ menti önkormányzatok jellemzően kevesebb saját bevétellel rendelkeznek, mint a hasonló lakónépességű, de a határtól távolabb fekvő települések, az általánosan szélesebb körben szorulnak rá az önkormányzatok működőképességének megőrzését szolgáló kiegészítő támogatásokra is. A működési forráshiányból és az önkormányzati kötelező feladatok alacsony szintű ellátási képességéből eredően az önhibájukon kívül hátrányos helyzetben levő települési önkormányzatok központi költségvetési forrásokat (un. ÖNHIKI-t) vehetnek igénybe. E dotációt – az önkormányzati törvény alapján – csak azok az önkormányzatok igényelhetik, amelyek a normatívan képződő forrásokon túl a saját források maximális feltárására és a kiadások lehetséges csökkentésére tett intézkedések mellett sem képesek a kötelező önkormányzati feladatok ellátására.

Ilyen jogcímen 206 alföldi település jutott valamilyen mértékű központi költségvetési forráshoz 2010-ben, s közülük 153, vagyis 77%-uk a vizsgált, határhoz közel eső területen koncentrálódott. Az Alföld öt határral érintkező megyéje közül négyben a határ menti zónában fekvő települések kénytelenek nagyobb arányban igénybe venni ezt lehetőséget, mint a határtól távolabb eső önkormányzatok.

Önhibájukon kívül hátrányos helyzetben lévő települési önkormányzatok támogatása, 2010

Terület	ÖNHKI-t igénybe vett települések			
	száma		aránya az összes település %-ában	
	a határ mentén	összesen	a határ mentén	összesen
Hajdú-Bihar megye	30	42	60,0	51,2
Jász-Nagykun-Szolnok megye	–	15	–	19,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	94	108	49,0	47,2
Bács-Kiskun megye	4	8	10,5	6,7
Békés megye	12	13	24,0	17,3
Csongrád megye	13	20	32,5	33,3
<i>Alföld összesen</i>	<i>153</i>	<i>206</i>	<i>41,4</i>	<i>32,0</i>

Az ÖNHKI támogatásokban részesülők mellett az Alföldön 3 további települési önkormányzat – tartósan fizetésektelen helyzete révén – az adósság rendezésére irányuló hitelfelvételhez kapcsolódó visszerhes állami kamattámogatásra szorul. Ezen települések közül 2 helyezkedik el a határtól számított 30 kilométeres sávon belül.

A települések fejlettsége és a határmentiség

A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések megragadására egy – a települések fejlettségét átfogóan mérő – ún. komplex mutató került kidolgozásra.² Ezt a jelzőszámot 17 egyedi mutató alapján, az egyes mutatók szórásának ismeretében, pontozásos módszerrel számították ki. A komplex mutatóra vonatkozóan 2005. évi adatokkal rendelkezünk. Ekkor a jelzőszám átlaga az alföldi településeken 3,8 volt, 0,8 pontos szórás mellett, amelyből 21%-os relatív szórás számítható, vagyis az egyes értékek átlagosan ennyivel tértek el az Alföldet jellemző középértéktől. Ennek a szórásnak a részletesebb vizsgálata lehetőséget biztosít a települések fejlettségét befolyásoló tényezők számbavételére. A befolyásoló tényezők közül ily módon hármat vizsgálunk:

- az adott település az Alföld melyik megyéjéhez tartozik,
- mi a település jogállása,
- a település határ menti-e.

A komplex mutató értéke és az egyes jellemzők közötti kapcsolatot az ún. szórásnégyzet-hányados segítségével elemezzük. A szórásnégyzet-hányados azt mutatja meg, hogy a fenti (minőségi) ismérvek hány százalékban magyarázzák a mennyiségi ismérv (a komplex mutató) ingadozását. A mutató így 0 és 100% közötti értéket vehet fel, és a magasabb érték a változók közötti szorosabb kapcsolatra utal. Továbbá – korreláció-számítás segítségével – vizsgáljuk azt is, hogy a lakónépesség száma milyen mértékű együttmozgást mutat a komplex mutató értékével.

A vizsgálat eredményei arra világítottak rá, hogy a komplex mutató szórásának 24%-a abból adódott, hogy az egyes települések eltérő jogállásúak, és ezen jogállásokon belül a települési értékek már kisebb mértékben szóródnak. Ugyanakkor a szórásfelbontás alapján sem a határ menti fekvés, sem pedig az a tény nem befolyásolja érdemben a mutató értékét, hogy a térség melyik megyéjéhez tartozik az adott település. Közepes erősségű, pozitív irányú kapcsolat van ugyanakkor a lakónépesség száma és a komplex mutató között, amit a Pearson-féle korrelációs együttható 0,47-os értéke jelez.

A két ismérv közötti kapcsolat erősségének mérésére szolgáló szórásnégyzetes mutató a települések gazdasági fejlettségét tükröző más jelzőszámok (mint pl. az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem, az ezer lakosra jutó vállalkozások száma, vagy a helyi adóbevételek relatív nagysága) vonatkozásában is alkalmazható. A szórásfelbontás ezek tekintetében ugyan gyenge, de létező kapcsolatot mutatott a határ menti fekvés és a gazdasági fejlettség között.

² A komplex mutató kiszámításának feltételrendszerét egy minisztériumok, illetve egyéb központi államigazgatási szervek szakértőiből álló tárcaközi testület hagyta jóvá. A konkrét besorolást a Központi Statisztikai Hivatal végezte, melynek eredményeként a kedvezményezett települések listáját a 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendeletben tették közzé. E lista alapján jutottak többlet személyi jövedelemadóhoz a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések.

Irodalom

BARANYI B. 2010: Paradigmaváltás a határon átnyúló együttműködésekben. – In: Kárpát-medencei területfejlesztési Nyári Egyetem. „A területi kohézió jövője” Konferencia (2010. július 26 – augusztus 1.), Debrecen.

ERDŐSI F. 1988: A határmenti térségek kutatásáról. In: A sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái (szerk.: Erdősi Ferenc, Tóth József), MTA RKK–TS-2/2 Program Iroda, Pécs.

KOVÁCS CS. – BAJMÓCY P. 2001: Magyarország határmenti területének vizsgálata a keleti és délkeleti határon. – In: A földrajz eredményei az új évezred küszöbén, Magyar Földrajzi Konferencia (2001. október 25-27.), Szeged.

KRUPPA É. 2003: Régiók a határon; Határmenti együttműködés az Európai Unióban és Közép-Európában. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest.

PÁL Á. 2001: Településalkotó szférák vizsgálata a Dél-Alföld országhatár mentén fekvő kisvárosaiban a határ két oldalán. In: A földrajz eredményei az új évezred küszöbén, Magyar Földrajzi Konferencia (2001. október 25-27.), Szeged.

PÁL Á. – SZÓNOKYKYNÉ ANCSIN G. 1994: Határon innen – határon túl. In: Alföldi társadalom 1994 V. kötet (szerk.: Lengyel Imre), Békéscsaba.

PÉNZES J. 2010: Az Észak-alföldi régió periférikus térségeinek tagoló tényezői a rendszerváltás után, különös tekintettel a területi jövedelemegyenlőtlenségekre. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, Debrecen.

További információk, adatok (linkek):

[A határ menti települések listája](#)

ISBN 978-963-235-363-0

Elérhetőségek:

Felelős szerkesztő: Malakucziné Póka Mária

További információ: Novák Géza

Telefon: (+36-52/529-809) geza.novak@ksh.hu

Információs szolgálat, telefon: (+36-52) 529-885, (+36-52) 529-829,
(+36-52) 529-804)